

Modaaliset ilmaukset suomalaisten pörssiyritysten tulosvaroitustiedotteissa

Iiro Kallio-Soukainen

Pro gradu -tutkielma

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Suomen kieli, kieliasantuntuuden tutkinto-ohjelma

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2022

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

KALLIO-SOUKAINEN, IIRO-MATTI: Modaaliset ilmaukset suomalaisten pörssiyritysten tulosvaroitustiedotteissa

Pro gradu -tutkielma, 48 s.

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Suomen kieli, kieliasantuntijuuden tutkinto-ohjelma

Huhtikuu 2022

Pro gradu -tutkielmani tarkastelee suomalaisten pörssiyritysten tulosvaroitustiedotteiden modaalisia ilmauksia. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, mitä modaalisia merkityksiä tiedotteissa ilmenee, minkälaisia kielellisiä keinoja niiden ilmaisuun käytetään ja mikä motivoi valittujen keinojen käyttöä. Funktioltaan rajatun tekstilajin tarkastelu nostaa esiin paitsi sen erityispiirteitä myös tavanomaisessa yleiskielessä harvinaisempia modaalisuuden ilmaisukeinoja.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimivat systeemis-funktionaalinen kieliteoria ja fennistinen modaalisuuden tutkimus. Havaituista kielenpiirteistä esitetään frekvenssejä, mutta tutkimus on luonteeltaan valtaosin kvalitatiivinen. Tämä johtuu aineiston koosta ja modaalisten ilmausten määrittelyyn liittyvästä tulkinnanvaraisuudesta. Lähtökohtana on ollut tarkastella modaalisuutta merkityslähtöisesti, ei joukkona ennakkoon määriteltyjä kielenpiirteitä.

Tutkimuksen aineisto koostuu 19 yhtiön 40:stä Helsingin pörssin tiedotepalvelussa julkaistusta tiedotteesta. Aineisto on laajuudeltaan n. 6500 sanetta ja julkaistu vuosina 2007–2008 ja 2016–2017.

Aineiston tiedotteiden 226 modaalisesta ilmauksesta 213 edustaa episteemistä modaalisuutta. Episteemisen modaalisuuden ilmaisukeinoista yleisin on mentaalisen verbin ja referatiivirakente- tai *että*-lauseobjektin yhdistelmä. Kyseisissä konstruktioissa kehyslauseen verbillä projisoidaan jokin objektin kuvaama asiantila ja ilmaistaan sen toteutuvan jollain todennäköisyydellä. Verbillä ilmaistaan tällöin myös episteemisen arvostelman lähde, joka on verbin kuvaama prosessi. Käytetyistä mentaalista verbeistä frekventein on *arvioida* (84 esiintymää). Suomen kielen prototyypisimpien modaalisuuden ilmaisukeinojen (esim. modaaliverbit *voida* ja *saattaa*) harvinaisuus aineistossa on silmiinpistävä. Esitän syyksi tähän, että tiedotteissa yleiset projisoivat mentaaliset verbit toteuttavat samankaltaista funktiota kuin yleiskäyttöisemmät modaalisuuden ilmaisukeinot, jolloin näiden käyttö ei ole tarpeellista.

Asiasanat: modaalisuus, tekstintutkimus, institutionaaliset tekstit, tiedote

Sisällys

1. Johdanto.....	2
1.1. Tutkimuskysymyksiä ja taustaa.....	2
1.2. Aikaisempi tutkimus.....	4
1.3. Aineisto.....	5
1.4. Tutkimuksen rakenne.....	6
2. Pörssiyhtiön viestintä.....	7
2.1. Talousviestintä.....	7
2.2. Tiedonantovelvollisuus.....	8
2.3. Tulosvaroitustiedote.....	9
3. Tekstintutkimus.....	11
3.1. Genre, tekstilaji.....	11
3.2. Systemis-funktionaalinen kieliteoria.....	13
3.2.1. Representatiivinen metafunktio.....	14
3.2.2. Interpersoonainen metafunktio.....	16
3.2.3. Tekstuaalinen metafunktio.....	17
3.3. Modalisuus.....	17
4. Modalisuus interpersoonaisen merkitysten välittäjänä tulosvaroitustiedotteissa.....	21
4.1. Modalisuuden lajit tulosvaroituksissa.....	22

4.2.	Episteemiset <i>arvioida, ennakoida, odottaa, ennustaa</i> ja <i>uskoa</i>	24
4.3.	Tulevaisuussuuntautuneet ilmaukset	30
4.4.	Yleiskäyttöiset modaaliverbit ja verbirakenteet	34
4.5.	Modukset.....	38
4.6.	Muut modaalisuuden ilmaisun keinot.....	40
5.	Yhteenveto ja pohdintaa.....	44
	Lähteet	47

1. Johdanto

Täsmällisen, totuudenmukaisen ja ajantasaisen tiedon välittäminen yrityksen taloudellisesta tilasta ja näkymistä on pörssiyhtiön viestinnän keskeisimpiä tehtäviä. Tämän vuoksi pörssinoteeratut yritykset julkaisevat erilaisia toimintaansa käsitteleviä tiedotteita ja pidempiä tekstejä (esim. vuosikatsaukset). Tulosvaroitustiedote on eräs tällainen tekstityyppi. Sen tehtävä on informoida yrityksen osakkeenomistajia ja muita sidosryhmiä yhtiön taloudellisten näkymien odottamattomista muutoksista. Ts. tulosvaroitusta on aiheellinen, mikäli on aiheellista muuttaa aikaisemmassa tiedotteessa tai osavuosisikatsauksessa esitettyä ennustetta yrityksen näkymistä. Varoituksen julkaiseminen on lain nojalla pakollista, mutta sen muotoa tai sisältöä ei ole yksityiskohtaisesti säädelty (ks. luku 2.3). Tulosvaroituksesta käytetään myös termejä tulosohjaus ja -ennuste.

Tulosvaroitustiedotteelle on tunnusomaista tarkkaan rajattu käyttötarkoitus sekä laein ja määräyksin säädelty sisältö ja jakelu. Se muistuttaa siis monin tavoin erilaisia julkishallinnon tuottamia tekstejä ja kuuluu näiden tavoin institutionaalisiin teksteihin. Tutkimusaiheena molemmista tekee merkittävän institutionaalisen kielenkäytön merkitys tekstien lukijoille ja yhteiskunnalle laajemmin. Väärinkäsitysten seuraukset voivat molemmissa olla merkittäviä, pahimmassa tapauksessa sekä taloudellisten menetysten että oikeudellisten sanktioiden muodossa. Talouselämän tekstien tutkiminen ei siis ole pelkästään kiinnostavaa kielitieteellisestä näkökulmasta, vaan sillä voidaan edesauttaa selkeämpää kommunikaatiota niiden tuottajien ja lukijoiden välillä.

Keskeiseltä sisällöltään tulosvaroitusta on yhtiön ennuste taloudellisista näkymistään, joten se on väistämättä jossain määrin ehdollinen ja epävarma. Kielitieteessä tällaisen epävarmuuden tai epätietoisuuden kuvaamisessa käytettyjä keinoja tarkasteltaessa puhutaan modaalisuudesta. Se sisältää tiedollisen aspektin lisäksi mm. velvoittavuuden ja kykenemisen ilmaisun kielelliset keinot (modaalisuutta käsitellään laajemmin luvussa 3.3.).

1.1. Tutkimuskysymyksiä ja taustaa

Tavoitteenani on tutkia 1) minkälaisia modaalisia merkityksiä tulosvaroitustiedotteissa luodaan, 2) millaisin kielellisin keinoin niitä ilmaistaan ja 3) mikä motivoi näiden keinojen valintaa. Painopiste on sana- ja lausetason ilmiöissä, mutta tutkittavien ilmiöiden

suhteuttamiseksi kontekstiinsa luon lyhyen katsauksen tulosvaroituksiin teksteinä. Modaalisuuden ilmausten tarkastelu teksti- ja asiakontekstistaan irrallaan ei ilmiön luonteesta johtuen ole mahdollista, joten viittaukset lause- ja virketason ulkopuolelle ovat osa myös kielenpiirteiden hienojakoisempaa analyysia.

Analyysin yhteydessä esitän aineiston tiedotteiden modaalisista ilmauksista esiintymisfrekvenssejä, mutta tutkimus on luonteeltaan pääosin laadullinen. Tähän on syynä aineiston koko, ja siitä johtuen useimpien kielenpiirteiden pienet absoluuttiset frekvenssit.

Työn alkuperäisenä pontimena ja aineiston keruun ohjaajana oli positiivisten ja negatiivisten tulosvaroitusten erojen tarkastelu. Tämä näkökulma osoittautui nopeasti hedelmättömäksi. Yhtenä syynä on tiedotteiden jakautuminen kyseisen akselin lisäksi voitollista tai tappiollista tulosta ennakoiviin. Positiivinen tulosvaroitusta voi ennustaa odotettua pienempää tappiota ja negatiivinen odotettua pienempää voittoa. Tiedotteiden tarkastelun perusteella kumpikaan jako ei vaikuta erityisen merkittävältä tekijältä niiden kieltä tarkastellessa.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys muodostuu systeemis-funktionaalista kieliteoriasta ja fennistisestä modaalisuuden kuvauksesta. Ne toimivat taustana, johon teksteistä esiin nousevia kielen piirteitä ja rakenteita suhteutetaan. Pyrkimyksenäni on niiden pohjalta ohjata analyysin kulkua, välttää sen tulosten jääminen kokoelmaksi irrallisia huomioita ja täten jäsentää tuloksia mahdollisen jatkotutkimuksen kannalta käyttökelpoiseen muotoon. Talouselämän tekstien tutkimuksessa painopiste on useimmiten niiden laajemmassa yhteiskunnallisessa ja sosiaalisessa kontekstissa. Erilaisia viestinnän-, retoriikan- ja diskurssintutkimuksen menetelmiä hyödyntämällä pyritään luomaan yhteyksiä kielen ja tämän laajemman kontekstin välille. Olen tutkimuksessani kuitenkin päätenyt rajaamaan näkökulman modaalisten merkitysten tarkasteluun funktionaalisen teorian ja modaalisuutta käsittelevän perinteisemmän fennistisen tutkimuksen pohjalta. Esimerkiksi tekstien retoriikan huolellinen analysointi vaatisi nähdäkseni myös niiden kulttuurisen kontekstin käsittelyä laajuudessa, joka ei sovi tutkimukseni puitteisiin. Siirtyminen kauemmas kielen tasosta asettaa myös suurempia vaatimuksia tutkittavan aineiston asiasisällön hallinnalle (tässä tapauksessa liike-elämän ja -viestinnän osaamiselle). Ensisijainen syy tutkimuksen modaaliseen fokukseen on

kuitenkin sen keskeisyys aineiston tiedotteissa itsessään sekä kielenpiirteiden että kokonaismerkityksen tasolla.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Systeemis-funktionaalista teoriaa on sovittanut fennistiikkaan erityisesti Susanna Shore (1992, 2006, 2012a, 2012b, 2020). Myös Vesa Heikkinen on tarkastellut SF-teorian soveltuvuutta suomenkielisten tekstien analysointiin (Heikkinen 2002: 19–22). Monissa seuraavassa kappaleessa esitellyistä tutkimuksista on hyödynnetty SF-teorian ohella myös muita tekstintutkimuksen teorioita. Heikkisen (2002: 22) mukaan tällainen eri teoreettisia viitekehyksiä hyödyntävä lähestymistapa onkin tyypillinen tekstintutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa tukeudun erityisesti Shoren (2012b, 2020) esittelemiin analyysimalleihin. Näin pyrin paitsi jäsentämään omaa työtäni myös tekemään sen tuloksista vertailukelpoisia muiden samaa viitekehystä hyödyntävien tutkimusten kanssa.

Marja-Liisa Kurosen (2004) väitöskirja vakuutusehtoteksteistä ja niiden uudistamisprosessista eroaa aiheeltaan käsillä olevasta tutkimuksesta mutta tarjoaa mallia systeemis-funktionaalisen teorian hyödyntämisestä tekstintutkimuksessa. Salli Kankaanpään (2006) väitöskirjassa tarkastellaan Helsingin kaupungin rakennusviraston lehdistötiedotteita. Kurosen tavoin Kankaanpään tutkimuksen teoreettinen pohja ulottuu Hallidayn SF-teoriaa laajemmalle, mutta tiedotteita käsittelevänä työnä se toimii käyttökelpoisena vertailukohtana omalle tutkimukselleni.

Turun yliopiston suomen kielen oppiaineessa talouselämän tekstejä ovat pro gradu -tutkielmissaan tarkastelleet mm. Louna Karjalainen (2014), Matilda Herjanto (2014), Annika Halttunen (2012) ja Essi Lindholm (2012). Edellä mainituista aineistovalinnaltaan lähimpänä omaa tutkimustani on Karjalaisen pro gradu -tutkielma, joka käsittelee yhteistoimintaneuvotteluista kertovia pörssitiedotteita. Modalisuutta käsitteleviltä osiltaan tutkimukseni kanssa samoja teemoja tarkastelee Juulia Pätärin (2019) S2-oppijoiden tenttivastausten interpersoonaista metadiskurssia tutkinut pro gradu -tutkielma.

1.3. Aineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu 40:stä pörssin tiedotepalvelussa julkaistusta tulosvaroitustiedotteesta. Aineisto jakautuu kahtia sekä ajallisella että positiivinen – negatiivinen -akselilla. Vuosilta 2007 ja 2008 on yhdeksän positiivista ja 11 negatiivista tiedotetta, vuosilta 2016 ja 2017 positiivisia ja negatiivisia tiedotteita on molempia kymmenen. Saman julkaisijan tulosvaroitustiedotteet ovat usein kieliasultaan miltei identtisiä, joten tavoitteenani oli kerätä tekstejä useilta eri julkaisijoilta. Tämän vuoksi tiedotteet on valittu julkaisujärjestyksessä, mutta siten että yhdeltä yritykseltä on tutkittavana vain yksi positiivinen tai negatiivinen tiedote. Aineiston tiedotteista 39 on eri yhtiöiltä, poikkeuksena YIT Oyj, jolta on sekä positiivinen että negatiivinen tiedote.

Huomionarvoista on, että aineiston hakumenetelmä ei ole täysin kattava. Pörssin tiedotepalvelusta on mahdollista tehdä yksinkertaisia sanahakuja, mutta tulosvaroitukset eivät ole oma kategoriansa, vaan ne on luokiteltu yksinkertaisesti pörssitiedotteiksi. Koska pörssitiedotteita on tiedotepalvelussa yli 30 000, eikä niitä ole aina otsikoitu tulosvaroituksiksi, olisi niiden täydellinen läpikäynti manuaalisesti haastavaa. Tästä johtuen on todennäköistä, että aineiston valintakriteereihin sopivia tiedotteita on jäänyt kirjoittajalta huomaamatta. Valikointia pituuden, kielenpiirteiden tai muiden vastaavien tekijöiden perusteella ei ole tehty, joten pidän systemaattisen vääristymän riskiä kuitenkin pienenä.

Aineiston tiedotteet vaihtelevat pituudeltaan 51:stä 426 sanaan, keskiarvon ollessa 163 ja mediaanin 152 sanaa. Virkkeitä keskimääräisessä tiedotteessa on 12 (mediaani). Kokonaisuudessaan aineistossa on 499 virkettä ja noin 6500 sanaa. Lukumääristä on poistettu pelkän paikan ja päiväyksen sisältävät rivit. Mikäli tiedotepalvelun ja itse tiedotteen otsikko ovat identtisiä, on niistä huomioitu vain toinen. Itse tiedotteissa esiintyvät aikaisempien tulosohjausten siteerauksesta johtuvat toisteiset osat on säilytetty ennallaan. Aineiston tiedotteisiin viitataan koodeilla, joista ilmenee julkaisija ja vuosi, sekä onko kyseessä positiivinen vai negatiivinen tulosvaroitus. Tiedotteet on analyysivaiheessa muokattu virke per rivi muotoon. Esim. R_pos19_yit_2018: rivitetty teksti, 19. positiivinen tiedote, julkaisijana YIT Oyj, julkaistu 2018.

1.4. Tutkimuksen rakenne

Tutkimus on jaettu taustoittavaan ja analyysiosaan. Luvussa 2 luon lyhyen katsauksen yritys- ja talousviestintään. Tämä tulosvaroitustiedotteiden ja niiden esiintymisympäristön kuvaus toimii analyysiosan taustana. Luku 3 esittelee hyödyntämiäni tekstintutkimuksen teorioita, käsitteitä ja menetelmiä, erityisesti systeemis-funktionaalista kieliteoriaa ja modaalisuutta. Luku 4 keskittyy aineiston modaalisten ilmausten tarkasteluun. Luvussa 5 luon katsauksen analyysiluvussa esiin nousseisiin ilmiöihin ja esitän yhteenvedon tutkimuksen annista.

2. Pörssiyrityksen viestintä

Pörssiyrityksen viestintään kuuluu useita osa-alueita. Useimmille lukijoille näistä tutuin lienee kuluttaja-asiakkaille suunnattu markkinointiviestintä. Muita usein mainittuja yritysviestinnän lajeja ovat esim. henkilöstö-, media-, vastuullisuus- ja talousviestintä, joista viimeiseen tutkimusaineistoni tiedotteet kuuluvat. Yritysviestinnän jakaminen eri osa-alueisiin on aina jossain määrin keinotekoisia. Miltei kaikkea yrityksen ulkoista viestintää voidaan tarkastella markkinointiviestinnän näkökulmasta. Esimerkiksi pörssiyrityksen talousviestintää voidaan pitää markkinointiviestintänä, jossa tuotteena on yrityksen liikkeelle laskema arvopaperi, tyypillisesti osake¹. Tämä päällekkäisyys ilmenee myös tarkasteltaessa viestinnän vastaanottajia. Pääasiassa yhtiön ulkopuolisille tahoille suunnatut viestit koskettavat myös sen työntekijöitä ja sisäiseen käyttöön kohdistettu viestintä leviää nykyisin entistä helpommin yrityksen ulkopuolelle. Karjalaisen (2012) tarkastelemat yhteistoimintaneuvotteluja käsittelevät tiedotteet ovat tyypillinen esimerkki tästä. Pörssitiedotteina ne kuuluvat yhtiön ulkopuolisille tahoille suunnattuun talousviestintään mutta koskettavat erittäin läheisesti myös työntekijöitä ja muita sidosryhmiä (esim. kuntia). Tutkimukseni kannalta ei ole tarpeellista luoda kattavaa katsausta yritys- tai edes talousviestintään, mutta tietoisuus aineiston tiedotteiden esiintymisympäristöstä, tarkoituksesta ja motivaatiosta on nähdäkseni tarpeellinen niitä analysoitaessa.

2.1. Talousviestintä

Nimensä mukaisesti yrityksen talousviestintä on viestintää, jonka tavoitteena on välittää taloudellisesti merkittävää tai kiinnostavaa tietoa yhtiöstä. Sen aiheita ovat mm. investointipäätökset, kaupat, sopimukset, tuoteuutuudet ja muutokset yrityksen taloudellisessa tilanteessa tai johdossa. Talousviestinnän kanavia ovat pörssitiedotteiden lisäksi mm. muut tiedotteet, haastattelut ja tiedotustilaisuudet sekä yrityksen verkkosivut. Pörssitiedotteella on kuitenkin keskeinen asema listayhtiön talousviestinnässä sen lakien ja muiden säädösten määräämän aseman vuoksi. Pörssiyrityksen talousviestinnän vastaanottajia ovat osakkeenomistajat, arvopapereita arvioivat analyytikot, henkilöstö,

---

¹ Osake on yksi arvopapereista (muita ovat esim. joukkovelkakirjat ja rahasto-osuudet). Niiden erottelu tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tarpeen, ja niitä käytetään toistensa synonyymeina.

yhteistyökumppanit, asiakkaat ja muut sidosryhmät (Juholin 2013: 339–342). Näistä kahta ensimmäistä voidaan pitää pörssitiedottamisen keskeisimpinä kohderyhminä. Molempia yhdistää suora intressi tiedottavan yrityksen arvopaperin hintaan, kun taas muiden ryhmien mielenkiinto kohdistuu ensisijaisesti siihen, mitä tiedottaminen kertoo liikkeellelaskijan tulevaisuudennäkymistä (esim. työpaikkojen säilymisestä tai yhtiön maksukyvyvystä). Ensisijaisesti osakkeenomistajille ja analyytikoille suunnatusta viestinnästä puhuttaessa käytetään usein termiä sijoittajasuhteet tai IR (lyh. eng. investor relations). Laajempaa mielenkiintoa herättävissä tapauksissa (esim. edellä mainitut YT-prosessit tai yrityskaupat) on tavanomaista, että yritys käyttää useita kanavia tavoittaakseen eri kohderyhmät. Pörssitiedotteen lisäksi voidaan henkilöstölle järjestää tiedotustilaisuus, toimittajille antaa haastatteluja ja analyytikoille pitää puhelinkonferenssi. Myös tulosvaroituksiin saattaa liittyä tämänkaltaisia muita tekstejä tai diskursseja (määritelmistä ks. luku 3), mutta ne jäävät tutkimukseni ulkopuolelle.

2.2. Tiedonantovelvollisuus

Pörssiyrityksen tiedottamista säätelevät lukuisat lait, määräykset ja suositukset. Niistä keskeisin on arvopaperimarkkinalaki ja siihen sisällytetyt EU-direktiivit. Laki asettaa minimitason pörssiyrityksen tiedottamiselle, mutta sen lisäksi sääntelyyn kuuluvat valtionvarainministeriön asetukset, Finanssivalvonnan (entinen Rahoitustarkastus) ja pörssin säännöt sekä finanssialan itsesääntelyn suositukset (mm. Arvopaperimarkkinayhdistys ry) (Virtanen 2010: 31). Tutkimukseni kannalta keskeiset arvopaperimarkkinalain kohdat koskevat pörssiyrityksen tiedonantovelvollisuutta (Finanssivalvonnan määräyksistä luvussa 2.3). Niissä pörssiyritystä kielletään antamasta totuudenvastaisia tai harhaanjohtavia tietoja, ja sitä velvoitetaan pitämään johdonmukaisesti ja tasapuolisesti saatavilla tiedot, jotka ovat omiaan vaikuttamaan arvopaperin arvoon². Tämä lain asettama tiedonantovelvollisuus jaetaan säännölliseen ja jatkuvaan. Säännöllisen tiedonantovelvollisuuden piiriin kuuluvat vuosittainen tilinpäätös ja toimintakertomus (nämä ovat yleensä vuosikertomuksen osana) sekä osavuosikatsaukset (neljä kappaletta, joista yksi sisältyy myös yleensä vuosikertomukseen). Jatkuvan tiedonantovelvollisuuden piiriin kuuluvia asioita ei ole

---

² Keskeiset tulosvaroitusten sisältöä ja julkaisua säätelevät lainkohdat ovat arvopaperimarkkinalain pykälät 3 § ja 4 §.

laissa tai muissa määräyksissä ja suosituksissa tyhjentävästi listattu, vaan niiden arvioinnissa on yhtiön käytettävä myös omaa harkintaa. Tyypillisiä esimerkkejä näistä ovat yhtiökokouskutsu, muutokset ylimmässä johdossa, oikeusprosessit, viranomaispäätökset sekä olennaiset muutokset yhtiön tulevaisuutta koskevissa arvioissa (kattavampi listaus esim. Kuronen 2010: 35 tai Finanssivalvonnan verkkosivut). Tulosvaroituksissa on kyse juuri tällaisista yhtiön tulevaisuutta koskevien arvioiden muutoksista ja niistä tiedottamisesta. Jatkuvaan tiedonantovelvollisuuteen kuuluvat asiat on myös tiedotettava viipymättä. Käytännössä tällä tarkoitetaan asian julkistamista, kun siitä on tehty päätös tai se on tullut yhtiön ylimmän johdon tietoon (Virtanen 2010: 136).

2.3. Tulosvaroitustiedote

Edeltävissä luvuissa olen suorittanut lyhyen katsauksen yritys- ja talousviestintään, jonka yksi osa tulosvaroitustiedote on. Seuraavaksi luon silmäyksen sen tehtäviin, merkitykseen ja asiasisältöön talousviestinnän kontekstissa. Virtanen (2010: 26, 27) lähestyy talousviestinnän tehtäviä informaation epäsymmetrian käsitteen kautta. Tällä hän tarkoittaa tilannetta, jossa markkinoiden osapuolilla on eri määrä ja eri laatuista tietoa kaupankäynnin kohteena olevan yhtiön tilanteesta. Yhtiöllä ja erityisesti sen johdolla on käytännössä aina käytettävissään enemmän informaatiota kuin sijoittajilla. Koska osakkeen arvo määräytyy suurelta osin sen perusteella, mitä tietoa sijoittajilla on yrityksen tilasta ja ennen kaikkea sen tulevaisuudennäkymistä, on oikealla ja ajantasaisella tiedolla suuri merkitys markkinaosapuolille.

Tulosvaroitusta on vakiintunut termi, mutta se ei sellaisenaan esiinny arvopaperimarkkinalaissa, eikä yrityksillä ole velvoitetta esimerkiksi otsikoida tulosvaroituksen funktion täyttäviä tiedotteita sellaisiksi. Yksi vaihtoehto tulosvaroitukselle on sen korvaaminen tulosohjauksen muutoksella, joka on raskaampi mutta täsmällisempi ilmaus. Taustalla on pörssiyrityksen säännöllisen tiedonantovelvollisuuden piiriin kuuluva tulevaisuudennäkymien esittäminen. Yhtiön on esitettävä vähintään kerran vuodessa ennuste meneillään olevan tilikauden kehityksestä. Mikäli on syytä olettaa, että tulosenuste ei enää pidä paikkaansa, on yhtiön jatkuvan tiedonantovelvollisuuden nojalla julkaistava päivitetty tulosenuste eli tulosvaroitusta. Varoituksen julkaisukriteerit riippuvat siis yrityksen aikaisemmin tekemästä ennusteesta ja muutoksen merkittävydestä. Tätä vaihteluväliä kutsutaan tuloskäytäväksi, ja se

vaihtelee mm. yhtiön koon ja toimialan mukaan (Virtanen 2010: 224). Mikäli odotettavissa on ennustettua parempi tulos, julkaistaan positiivinen tulosvaroitus, heikompi taas johtaa negatiiviseen tulosvaroitukseen. Molemmissa on kuitenkin pohjimmiltaan kyse samasta asiasta eli aikaisemman ennusteen korjauksesta. Lait ja määräykset velvoittavat tulosvaroitusten julkaisuun, mutta oikea-aikainen ja totuudenmukainen tulosohjaus on myös sekä yhtiön että sijoittajien intresseissä, sillä tiedon epäsymmetrian minimointi tekee osakkeiden hinnanmuodostuksesta läpinäkyvämpää ja täten ennustettavampaa. Osakkeenomistajat voivat sietää huonoja uutisia, mutta epävarmuus yrityksen tilasta ja epäluottamus arvopaperin liikkeellelaskijaan aiheuttavat ongelmia.

Pörssitiedotteiden, kuten tulosvaroitusten, julkaisu on niiden sisällön tapaan tarkasti normitettua. Julkaisua koskevat säännöt on kirjattu Finanssivalvonnan ohjeisiin ja määräyksiin (Finanssivalvonta 2016: 9, 10). Edellä esiteltiin pörssi-yhtiön tiedonantovelvollisuuteen kuuluvat tasapuolisuuden sekä totuuden- ja tarkoituksenmukaisuuden vaatimukset. Finanssivalvonnan määräykset ja niistä johdetut toimintaohjeet ohjaavat myös pörssitiedotteen laatimista yksityiskohtaisesti. Sen on oltava asianmukaisesti otsikoitu ja koostuttava ainoastaan muokkaamattomasta tekstistä³ (ts. linkki yrityksen internetsivuille tai tiedotteen lähettäminen liitetiedostona ei riitä). Hyvän tiedotuskäytännön mukaisesti pörssitiedotteen on oltava selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Se on myös laadittava niin, että lukijat pystyvät arvioimaan sen vaikutuksen yhtiön osakkeen hintaan. Itse tiedotteesta on lisäksi käytävä ilmi julkaisuajankohta ja lisätietojen antaja. (Virtanen 2010: 138, 139.) Vaatimukset täyttävä tiedote on toimitettava arvopaperin liikkeellelaskupaikkaan (suomessa Nasdaq Helsinki, entinen Helsingin pörssi), tiedotevarastoon sekä kotimaiselle ja kansainväliselle medialle (esim. Reuters, Bloomberg). Julkaisun jälkeen yhtiön on arkistoitava lähetetty tiedote vähintään viideksi ja tiedotevaraston kymmeneksi vuodeksi. Julkaisun jälkeen yritystä sitoo tiedonantovelvollisuuteen sisältyvä velvoite oikaista virheelliseksi tai harhaanjohtavaksi osoittautunut tieto.

---

³ Tästä seuraa, että aineiston tiedotteiden tutkiminen tekstiesineenä (sis. typografian ja muut kielelliseen sisältöön kuulumattomat keinot) ei nähdäkseen ole mielekäästä.

3. Tekstintutkimus

Tekstintutkimus kattaa laajan ja monista eri tieteenaloista koostuvan alueen, joten tässä luvussa esittelen käyttämäni keskeiset teoriat ja käsitteet. Sekä tekstin että diskurssin käsitteitä on käytetty kieli- ja muissa tieteissä varsin laveasti (Heikkinen 2012a, 2012b). Niitä on paikoitellen käytetty toistensa synonyymeina tai tarkoittamassa kirjoitetun (teksti) tai puhutun (diskurssi) kielen tarkastelua lauserajat ylittävästä näkökulmasta (Heikkinen 2012b: 95). Tässä tutkimuksessa diskurssia käytetään melko suppeassa merkityksessä, jos sitä verrataan esimerkiksi kriittisessä tekstintutkimuksessa käytettyyn merkitykseen, joka kattaa tekstinulkoisia tekijöitä (esim. valtakurssi tai talousdiskurssi). Tekstillä taas viitataan käsiteltävänä olevaan aineistoon. Sama rajaus koskee myös määritettä kriittinen. Talouselämän kieli on ilmeisen otollinen kohde kantaottavalle kriittiselle tekstianalyysille. Tutkimukseni tavoitteena ei kuitenkaan ole tutkia yhteiskunnallisia kysymyksiä tai epäkohtia, vaan painopisteenä on aineiston analysointi kielitieteellisen tekstintutkimuksen keinoin. Tämä ei sulje pois teksteissä esiintyvien implisiittisten merkitysten esiintuomista. Tässä suhteessa lähestymistapani on lähellä Kurosta (2004: 29), mutta menetelmällisten rajoitusten vuoksi pidättäydyn esittämästä näkemyksiä kirjoittajien tarkoituksista tai motiiveista.⁴ Neljäs tutkimukselleni tarpeellinen, mutta usein erilaisia merkityksiä saava termi on konteksti. Luvussa 2 kuvattu tulosvaroitustiedotteiden synty- ja käyttöympäristö muodostavat nähdäkseni niiden tekstinulkoisen kontekstin. Itse tekstejä ja niiden kielellisiä piirteitä tarkasteltaessa pyrin erottelamaan tekstinsisäisen kontekstin tästä laajemmasta ympäristöstä.

3.1. Genre, tekstilaji

Genre terminä on melko uusi. Esimerkiksi Nykysuomen sivistyssanakirja vuodelta 1973 ei vielä tunne sitä itsenäisenä käsitteenä, vaan se esiintyy ainoastaan yhdyssanan *genremaalaus* osana. Shore (2006: 16) toteaa, että kielitieteellisessä käytössä se yleistyi 1980-luvulla. Nykyäänkin se liitetään sellaisenaan yleensä eri taiteenlajien luokitteluun (Heikkinen – Voutilainen 2012: 17). Kielitieteessä genrellä on lukuisia eri määritelmiä ja siitä käytetään usein myös synonyymia tekstilaji (mts. 22, 23), joten on paikallaan kirjoittaa auki, missä merkityksessä genreä ja sen alakäsitteitä tässä tutkimuksessa

---

⁴ Kuronen oli osallisena tutkimuksensa vakuutushtotekstien luomisessa ja haastatteli muita osallistujia.

käytetään. Ohessa esitän lyhyitä huomioita tutkimuskohteena olevista tiedotteista suhteessa tarkasteltaviin käsitteisiin.

Heikkinen ja Voutilainen (2012: 23) esittävät yhteenvetona eri genremäärittelyistä, että kyseessä on abstrakti skemaattinen diskurssitason ilmiö, joka tulee ilmi vain konkreettisten esiintymiensä kautta. Kielitieteellisessä tutkimuksessa nämä esiintymät ovat puhuttuja tai kirjoitettuja tekstejä. Tässä tutkimuksessa tarkasteltava aineisto koostuu pelkästään kirjallisessa muodossa julkaistusta tiedotteista, joihin ei liity kuva- tai muuta materiaalia, joten tekstin käsitteen tarkempi pohdinta jää tutkimuksen ulkopuolelle. Ellei toisin mainita tarkoitetaan tekstillä siis käsiteltävänä olevaa aineiston osaa. Genren ja tekstien yhteydestä seuraa, että genret eivät ole staattisia joukkoja. Samankaltaista tarkoitusta palvelevat tekstit voivat olla erilaisia ja yksittäiset tekstit palvella useita eri tarkoituksia. Genrejen rajat siis siirtyvät ja ovat luonteeltaan häilyviä. Tässäkin suhteessa tutkittavat tiedotteet ovat melko selvärajainen joukko. Ne on tuotettu eksplisiittisten ohjeiden ja määräysten mukaisesti palvelemaan tiettyä viestinnällistä päämäärää.

Tarkemman määritelmän tekstilajille on luonut John Swales (1990). Hänen mukaansa tekstilaji on kommunikatiivisten tapahtumien muodostama luokka. Tämän luokan tekstejä käyttää tietty diskurssiyhteisö. Näillä tekstiluokan edustajilla on yhteinen päämäärä, sama yleisö ja diskurssiyhteisön antama nimi. Näiden lisäksi niitä yhdistävät usein samankaltainen sisältö ja rakenne. (Swales 1990: 45–58.) Toisin kuin monissa muissa tekstilajien määritelmässä, esittää Swales (1990: 58) tekstilajin tärkeimpänä kriteerinä yhteisen kommunikatiivisen päämäärän. Shore ja Mäntynen (2006: 29) nostavat esille Swalesin määritelmään sisältyvän diskurssiyhteisön ongelmallisuuden. Swalesin (1990: 24–27) diskurssiyhteisö on tarkkaan rajattu sekä kokoonpanoltaan että päämäärältään ja toiminnaltaan. Shore ja Mäntynen toteavat, että harvat yhteisöt täyttävät näitä kriteerejä, jolloin merkittävä osa tekstilajeista muuttuu hankalasti määriteltäviksi. Tutkimukseni aineistona oleviin tiedotteisiin Swalesin kenties ahdas määritelmä kuitenkin sopii. Tulosvaroituksia tuottaa pienehkö joukko ihmisiä, niiden yleisö on melko tarkkaan rajattu ryhmä, ja tiedotteiden kommunikatiiviset päämäärät ovat myös yhteneväisiä (ks. luku 2.3).

Jos tekstilaji on keino erotella kulttuurisesti määriteltyjä konventionaalisia tapoja kommunikoida, niin rekisteri on kielenkäytön tilanteisen vaihtelun erittelyä (ts. vaihtelua

tilannekontekstissa). Halliday (2004: 27, 28) kuvaa rekisteriä erilaisina tapoina käyttää kieltä eri tilanteissa, ja asettaa sen tekstilajille alisteiseksi. Rekisteritason ilmiöt tapahtuvat siis tekstilajin asettamissa rajoissa. Eri tekstilajien tarkastelu on kuitenkin osoittanut, että samankin lajin sisällä voi olla vaihtelua (ks. esim. Shore 2012b). Tämä mahdollisen variaation määrä vaihtelee merkittävästi tekstilajeittain. Tutkimuksen kohteena olevissa pörssitiedotteissa ei yleiskielen normeista juuri poiketa ja rekisterivaihtelua on varsin vähän.

3.2. Systemis-funktionaalinen kieliteoria

Kielten tutkimus on perinteisesti kohdistunut niiden muodollisiin piirteisiin. Puhtaimmillaan tätä lähestymistapaa edustaa perinteinen kielioppiajattelu, jossa joko kuvataan kielen rakennetta (deskriptiivinen kielioppi) tai annetaan ohjeita muodollisesti oikeasta kielestä (normatiivinen kielioppi). Funktionaalisissa kieliteorioissa tarkastelu lähtee siitä, mihin kieltä käytetään. Keskeistä on kieli kommunikaation välineenä, ei niinkään se, millä tietyillä kieliopillisilla keinoilla viestejä välitetään. Eri kielillä voi olla hyvinkin erilaiset tavat koodata informaatiota, mutta niiden funktio on kuitenkin pohjimmiltaan samankaltaisten merkitysten välittäminen.

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä toimii M. A. K. Hallidayn kehittämä systemis-funktionaalinen kieliteoria (lyh. funktionaalinen teoria). Halliday pitää funktionaalisuutta kielen välttämättömänä osana, ts. kieli on pohjimmiltaan aina sosiaalisen toiminnan väline ja sen muovaama (Halliday 1989: 17). Keskeinen ajatus on kielenkäyttö valintoina. Puhujalla tai kirjoittajalla on käytettävissään valtava määrä eri vaihtoehtoja, joista hän poimii kommunikaatiossa tarvittavat kielelliset elementit. Nämä voivat olla paitsi sanoja myös muita kielellisiä elementtejä kuten aikamuotoja, moduksia tai sanajärjestyksiä (tässä suomen suhteellisen joustava normisto tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia, toisin kuin esim. englannissa). Tutkimukseni käsittelee kirjoitettuja tekstejä, mutta on aiheellista mainita, että näihin kielellisiin elementteihin lukeutuvat myös erilaiset puhuttuun kieleen liittyvät viestinnän keinot, kuten pragmatiikan ilmiöt (esim. intonaatiot, painotukset) ja non-verbaalinen viestintä. Merkillepantavaa on myös, että samoin kuin eri kielillä on erilainen valikoima keinoja saman funktion toteuttamiseen, niin myös eri kielenkäyttäjillä on käytettävissään erilainen valikoima kielellisiä resursseja. Shore (1992: 24) käyttää esimerkkinä oikeuslaitosta, jossa toimii

joukko asiantuntijoita, joilla on tavallista kansalaista paremmat kielelliset välineet lakiasioiden hoitamiseen.

Kielellisen valinnan käsitteestä ja kielen kuvaamisesta resurssina voidaan johtaa ajatus kielestä mahdollisten merkitysten joukkona, merkityspotentialina. Systeemis-funktionaalissa teoriassa tämä rinnastuu ei-kielellisessä sosiaalisessa toiminnassa ilmenevään käyttäytymispotentiaaliin (eng. behaviour potential) (Shore 1992: 22, 23). Ihmisillä on sosiaalisissa interaktioissa käytettävissä lukematon määrä erilaisia potentiaalisia tapoja toimia. Kohdatessamme toisen henkilön voimme esimerkiksi kätellä, nyökätä tervehdykseksi tai juosta pakoon. Kielellinen kommunikaatio on tietenkin osa sosiaalista toimintaa, ja siinäkin vaihtoehtoisten toimintatapojen kirjo on valtava. Kielenkäyttö on funktionaalisen teorian valossa siis valintojen tekoa käytettävissä olevasta merkityspotentialista. Samoin kuin yksittäisten kielenkäyttäjien ja ryhmien kielelliset resurssit vaihtelevat, on myös kielten välillä eroja merkityspotentialissa. Nämä erot voivat ilmetä kaikilla kielisysteemin tasoilla. Esimerkiksi suomea ja ruotsia verratessa voidaan todeta, että suomessa ei ole kieliopillista futuuria tai omistusverbiä, mutta sen sijaan vapaampi sanajärjestys ja monipuolisempi johtamis- ja taivutusjärjestelmä.

Systeemis-funktionaalinen kieliteoria jakaa kielellä ilmaistavat merkitykset kolmeen luokkaan, joita kutsutaan metafunktioksi: 1) ideationaalinen/representatiivinen (maailmaa ja kokemusta kuvaava) 2) interpersoonainen (inhimillistä vuorovaikutusta kuvaava) 3) tekstuaalinen (informaatorakennetta kuvaava) (Halliday 2004: 29–30). Seuraavissa alaluvuissa käsittelen näitä metafunktioita erikseen, mutta on huomattava, että niiden väliset rajat eivät ole aina selväpiirteisiä. Yksi kielellinen elementti voi toteuttaa useaa metafunktiota samanaikaisesti (Shore 2020: 40). Esimerkiksi tutkimuksen aineistossa yleinen verbi *arvioida* ja substantiivi *arvio* samassa tekstissä toteuttavat representatiivisen metafunktion, ja erityisesti verbin tapauksessa interpersoonaisen, ohella myös tekstuaalista metafunktiota (samakantaiset sanat lisäävät tekstin koheesiota).

3.2.1. Representatiivinen metafunktio

Ihminen kuvaa ja jäsentää kokemustaan maailmasta kielellisesti. Nämä kielelliset representaatiot kattavat paitsi sen, mitä koemme todeksi myös mielikuvituksemme

tuotteet. Kielen ja reaali maailman suhde ei systeemis-funktionaalisen teorian näkökulmasta tarkasteltuna ole siis erityisen kiinnostava. Asiantiloja kuvataan samoilla kielellisillä keinoilla riippumatta niiden faktiivisuudesta tai fiktiivisyydestä.

Representatiivista metafunktiota tarkasteltaessa analysoitavia yksiköitä ovat erilaisia asiantiloja kuvaavat lauseet. Näiden representatiivinen metafunktio eli käyttö on kuvata ja jäsentää kokemustamme maailmasta (Halliday 2004: 170). Tämä funktio voidaan jakaa edelleen eksperientiaaliseen ja loogiseen metafunktiioon. Näistä ensimmäinen koskee sitä, miten konstruimme kielellisesti erilaisia asiantiloja, olioita, toimintoja ja näiden välisiä suhteita. Jälkimmäinen taas käsittelee eksperientiaalisten lauseiden välisiä suhteita. Shore (2012a: 147) käyttää esimerkkinä morfologisesti ja syntaktisesti kieliopillista virkettä: *Vossut ponkivat nolkin, vaikka ne olivat hyvin koltaisia ja melko flaaseja*. Sen sisältösanoilla ei ole suomen kielessä merkitystä, mutta lukija ei silti jää tyhjän päälle. Esimerkin ensimmäisessä lauseessa jotkut selvästi tekevät jotain, toisessa niitä taas selvästi luonnehditaan. Virkkeen lauseet siis konstruivat eksperientiaalisia lausetyyppejä (jonkin olion toimintaa ja luonnehdintaa jonkinlaiseksi). Looginen metafunktio on esimerkkipirkkeessä läsnä sen muodostavien lauseiden suhteessa (konsessiivinen konjunktio *vaikka*) ja jälkimmäisen lauseen sisältämässä rinnasteisessa lausekkeessa (konjunktio *ja* sekä sen yhdistämät lausekkeet).

Tarkasteltaessa tekstiä eksperientiaalisen metafunktion näkökulmasta lauseet voidaan jakaa alatyyppeihin niiden sisältämien prosessien mukaan. Kielisysteemissä jaon suorittaa transitiivisuussysteemiksi⁵ kutsuttu järjestelmä, joka jäsentää inhimillisen kokemuksen eri prosessityyppejä edustaviksi lauseiksi (Halliday 2004: 170, 302). Näitä prosessityyppejä Halliday (mts.) erottelee kuusi: materiaalisen, mentaalisen, relationaalisen, behavioraalisen, verbaalisen ja eksistentiaalisen. Hallidayn mukaan näistä prosesseista kolme ensimmäistä ovat tärkeimmät ja jälkimmäiset näille alisteisia. Kuronen (2004: 59) muodostaakin niiden pohjalta kolmijaon:

- a) tekemisen prosessit (materiaalinen ja käyttäytyminen)
- b) olemisen prosessit (relationaalinen ja eksistentiaalinen)
- c) tietämisen, tuntemisen ja sanomisen prosessit (mentaalinen ja verbaalinen)

---

⁵ Shore (2012a: 146) puhuu transitiivisuussysteemin sijaan eksperientiaalisista lausetyypeistä välttääkseen sekaannusta perinteisen kieliopin transitiivisuuden kanssa.

Prosessityypit on alun perin johdettu englanninkielisestä materiaalista, mutta Shore (1992: 213) mukaan todellisuutta hahmotetaan suomessa pääosin samalla tavalla. Sekä Shore että Halliday esittävät prosessityyppien alat osittain päällekkäisinä ja rajoiltaan häilyvinä.

Prosessityyppien lisäksi eksperientiaalisten lauseiden funktionaalisessa kuvauksessa tarvitaan osallistujan ja olosuhteen käsitteitä. Tarkasteltava lause edustaa jotain edellä kuvatuista prosessityypeistä, joka yleensä realisoituu verbilausekkeena. Osallistuja voi olla prosessissa esimerkiksi tekijä (materiaalinen prosessi) tai kokija (mentaalinen prosessi). Olosuhteen (eng. circumstance) merkitys ei SF-teoriassa ole intuitiivisesti selkeä. Sillä ei viitata kontekstiin, vaan pikemminkin prosessin ja osallistujien määritteisiin. Halliday (2004: 176, 177) kuvaa näiden teoreettisten käsitteiden vastineita tavalla, joka vastaa pitkälti perinteisten kielioppien kuvausta. Prosessia edustaa lauseen ytimenä toimiva verbilauseke, toimijaa nominaalilauseke ja olosuhdetta adverbiali- tai prepositiilauseke. Lauseessa on aina mukana prosessi ja muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta (esim. tilalause *Sataa.*) myös osallistuja. Olosuhteet sen sijaan ovat valinnaisia.

Shore (2020: 44, 45) kutsuu suomen funktionaalista lauseoppia käsittelevässä kirjassaan eksperientiaalista metafunktiota representatiiviseksi ja katsoo loogisen metafunktion kuvaamien ilmiöiden kuuluvan pikemminkin interpersoonaisen tai tekstuaalisen metafunktion alaan. Tämän tutkimuksen kohteena ovat suomenkieliset tekstit ja interpersoonaisen metafunktion alaan kuuluvat ilmiöt, joten analyysiosassa käytän tätä yksinkertaisempaa jaottelua.

3.2.2. Interpersoonainen metafunktio

Interpersoonainen metafunktio käsittelee kieltä sen käyttäjien välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Jos representatiivisessa metafunktiossa oli kyse välitettävästä asiasisällöstä, niin interpersoonaisessa metafunktiossa fokus on kielellä toimimisessa. Hallidayn (1985: 68) mukaan lausumalla on aina vastaanottaja ja lukija tai kuulija. Hän johtaa kielellisen vuorovaikutuksen osallistujista perustavanlaatuiset kielelliset teot, vaatimisen ja pyytämisen. Näihin kahteen sisältyvät implisiittisesti kaikki puheella toteutettavat teot. Hallidayn yleistys on taloudellinen, mutta venyttää vaatimisen ja pyytämisen merkitykset varsin laajoiksi. Kirjoitetussa tekstissä lukijan ja kirjoittajan

suhde ei ole yleensä samalla tavalla interaktiivinen kuin puhutussa kommunikaatiossa. Myös tällöin osallistujaroolit ovat kuitenkin läsnä. Tekstillä on luonnollisesti kirjoittaja, mutta myös implisiittisesti lukija. Kielellinen kommunikaatio on aina osoitettu jollekin, joissain tapauksissa vain kirjoittajalle itselleen (esim. päiväkirja tai muistilappu).

Kielen piirteistä interpersoonaista metafunktiota toteuttavat ennen kaikkea modaalisuutta ilmaisevat elementit (Shore 2012a: 147). Suomen kielessä tällaisia ovat esim. tapaluokat (modukset), modaaliset verbit, partikkelit, adverbialit, polaariset ilmaukset. Modaalisuutta käsitellään tarkemmin luvussa 3.3.

3.2.3. Tekstuaalinen metafunktio

Tekstuaalinen metafunktio käsittelee tekstin tai puheen sisäistä ja ulkoista koherenssia. Sisäinen koherenssi toteutuu erityisesti informaatorakenteessa. Kielelliset viestit eivät ole kokoelma oikeita ilmauksia satunnaisessa järjestyksessä, vaan sujuva ja järkeenkäypä teemojen ja reemojen kuljetus läpi tekstin on oleellinen osa viestin tehokasta välittämistä. Ulkoinen koherenssi taas koskee sitä missä kontekstissa kieltä käytetään. Sama kielellinen ilmaus eri tilanteissa voi saada hyvinkin erilaisen merkityksen. Toinen tapa ilmaista asia on rajata konteksti käsittämään tekstinulkoisen koherenssin ilmiöt ja käyttää kontekstin käsitettä, kun tarkasteltavana ovat itse tekstin elementtien suhteet toisiinsa. Tässä tutkimuksessa kontekstia käytetään tarpeen mukaan tarkennettavana yleiskäsitteenä (esim. asia-, laajempi konteksti).

Tutkimukseni osalta edeltävä luku 2 on nähtävissä tekstuaaliseen metafunktiioon kuuluvan ulkoisen koherenssin kuvauksena. Tutkimuskohteena olevien tekstien yleisiä piirteitä ja rakennetta kuvaan lyhyesti analyysiluvun 4. alussa.

3.3. Modaalisuus

Kielitieteessä modaalisuus voidaan määritellä asiantiloja ja niitä käsitteleviä lausumia koskeviksi asenteiksi (Kangasniemi 1992: 1). Tällaisia ovat mm. totuudellisuus, todennäköisyys, suotavuus, pakollisuus, välttämättömyys ja mahdottomuus. Kielentutkimuksessa paljaan tunnusmerkittömän väitteen (esim. *Yrityksen tulos kasvoi miljoona euroa.*) modaalisuus ei välttämättä ole kovinkaan kiinnostavaa.

Modaalisuudella viitataan usein ensisijaisesti tapauksiin, joissa tämä asenne (varmuus, velvoittavuus jne.) tuodaan erityisesti esiin jollain kielellisellä keinolla. Esimerkiksi systeemis-funktionaalista teoriaa käsittelevässä kirjassaan Shore (2020: 278) rajaa modaalisuuden alueeksi: ”---missä modifioidaan myöntö- tai kieltolauseen kategorisuutta---”. Työssäni seuran jälkimmäistä kapeampaa määritelmää. Indikatiivissa oleva lause voi hyvinkin sisältää modaalaisia elementtejä, mutta indikatiivia itsessään moduksena ei tässä työssä sellaisena tarkastella.

Modaalisuus jaetaan yleensä kolmeen pääalalajiin: dynaamiseen, deonttiseen ja episteemiseen. Dynaaminen modaalisuus koskee toiminnan mahdollisuuksia ja edellytyksiä, deonttinen sallittavuutta ja velvollisuutta (Kangasniemi 1992: 2,3). Esimerkiksi *joutua* ja *pystyä* ovat dynaamista modaalisuutta kuvaavia verbejä, *pitää tehdä* ja *saada tehdä* taas ilmaisevat deonttista modaalisuutta. Episteeminen modaalisuus käsittelee väitteiden ja asiantilojen totuudellisuutta (mt.: 3). Tyypillisiä esimerkkejä episteemisestä modaalisuudesta ovat erilaiset todennäköisyyden ilmaukset. Jokin voi olla totta esim. *tuskin*, *todennäköisesti* tai *varmasti*. Episteemiseen modaalisuuteen liittyvä evidentialisuuden käsite, joka koskee episteemisen arvostelman alkuperää (Shore 2020: 290, 291). Näkemykset evidentialisuuden modaalisuudesta vaihtelevat. Shore (mts.) kehottaa erottamaan sen modaalisuudesta, Iso suomen kielioppi toteaa sen olevan episteemisen modaalisuuden laji (VISK §1557), Kangasniemi (1992: 4) käyttää termiä evidentialiaali (eng. evidential). Toinen episteemisen modaalisuuden näkökulmasta merkittävä tekijä on, että tulevaisuuteen välttämättä sisältyvän epävarmuuden vuoksi futuuriset ilmaukset sisältävät aina episteemisen modaalisuuden elementin (Kangasniemi 1992: 217–218). Kielitieteellisestä näkökulmasta kaikkien tulevaan viittaavien ilmausten tarkastelu modaalisuuden näkökulmasta ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista ainakaan tämän tutkimuksen sallimissa puitteissa, joten analyysissä keskitytään tulevaa ilmaiseviin rakenteisiin, joissa modaalisuus tulee ilmi käytetystä kielestä tai kontekstista.

Episteemisen modaalisuuden alalajeiksi voidaan lukea myös toivomista ja haluamista ilmaisevat volitiivit, moraalisia ja esteettisiä arvioita ilmentävät evaluatiivit ja lupaamista kuvaavat komissiivit (Kangasniemi.: 4, 5). Näiden yhteys episteemiseen modaalisuuteen ei ole samalla tavoin selvää kuin evidentialisuuden ja tulevan ilmausten, eikä aineistossa esiinny selkeitä volitiiveja tai evaluatiiveja. Komissiivien osalta tilanne riippuu paitsi modaalisuuden rajauksesta myös lukijan tulkinnoista ja kontekstista. *Teen sen huomenna*

voidaan tulkita lupaukseksi, mutta sen voi lukea myös yksinkertaisena aikomuksen ilmauksena. Komissiivisuutta käsitellään tulevaisuussuuntautuneita ilmauksia tarkastelevassa kappaleessa 4.3.

Episteeminen modaalisuus sijoittuu melko luontevasti asteikolle. Tutkimukseni noudattaa Ison suomen kieliopin esittelemää asteikkoa: mahdoton – epätodennäköinen – epävarma – mahdollinen – todennäköinen – varma (VISK §1556). ”Mahdollinen” todennäköisyyden ilmaisijana on siis käytössä arkisemmassa merkityksessään, ei ”mahdottoman” vastakohtana.

Luvussa 3.2.2 todettiin että, systeemis-funktionaalissa kieliteoriassa modaalisuus kuuluu interpersoonaisen metafunktion alaan. Deonttisen modaalisuuden interpersoonaisuus on intuitiivisesti helppo ymmärtää, erilaiset normit ja velvoitteethan ovat luonteeltaan sosiaalisia. Dynaamisen ja episteemisen modaalisuuden interpersoonainen luonne lienee helpoiten hahmotettavissa keskittämällä huomio modaalisuuden kommunikatiiviseen aspektiin. Kyse ei ole siitä, onko kuvattu asiantila niin kuin se todellisuudessa on vaan viestijän ko. väitteen (eli proposition) moduloinnista. *Jaakko taisi tulla eilen* sisältää interpersoonaisen metafunktion alaan kuuluvan modaalisen elementin, joka kohdistuu puhujan tai kirjoittajan epävarmuuteen siitä, saapuiiko Jaakko eilen. Itse propositio joko pitää paikkansa tai ei (Jaakko joko saapui tai ei saapunut eilen). Keskeistä on kirjoittajan tai puhujan ilmaisema asenne (esim. todennäköisyys, pakollisuus, sallittavuus) siihen, mitä hän on sanonut.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kapeasti rajattua osaa kirjoitetusta kielestä, joten puhutun kielen keinot kuten prosodia eivät ole relevantteja. Kirjoitetun kielen modaalisuuden keinot voidaan jakaa leksikaalisiin (mm. verbit, adjektiivit, adverbit, partikkelit) ja kieliopillisiin (modukset, erikoistuneet lausekonstruktiot kuten nesessiivirakenne) (VISK §1558). Keskeisin näistä on modaalisuuden ilmaiseminen verbillä tai verbirakenteella (Kangasniemi 1992: 403), mikä on tämänkin työn fokuksena.

Kuten modaalisuuden itsessään, on sen kielellisten ilmaisukeinojen tarkkarajainen määrittely hankalaa. Esimerkiksi useuden ja frekventtiyden ilmausten, kuten *aina* tai *joskus*, voidaan katsoa välittävän modaalisia merkityksiä, sillä niihin liittyy arvio todennäköisyydestä (Shore 2020: 289). Tutkimukseni lähestyy modaalisuutta yhden erikoistuneen tekstilajin kautta, joten merkittävä osa modaalisuuden yleisistäkin ilmaisukeinoista jää pimentoon, koska niitä ei aineistossa ole. Esimerkiksi yksi suomen

tavallisimmista episteemisen modaalisuuden ilmauksista, partikkeli *ehkä*, ei esiinny tiedotteissa kertaakaan. Toisaalta aineiston frekventeimmät modaalisuuden keinot ovat huomiota herättävän yleisiä.

4. Modaalisuus intersubjektuisten merkitysten välittäjänä tulosvaroitustiedotteissa

Tutkimukseni modaalisten ilmausten tarkastelu painottuu sana- ja lausetason ilmiöihin. Selkeämmän kokonaiskuvan muodostamiseksi on kuitenkin syytä lyhyesti kuvailla aineiston tiedotteita yhtenäisinä teksteinä. Tulosvaroitustiedotteen rakennetta tai mittaa ei ole säädelty (vaatimuksista ja rajoituksista luvuissa 2.2 ja 2.3), mutta aineiston 40 tiedotetta tarkastelemalla voi todeta niiden koostuvan hyvin pitkälti samoista funktionaalista osista. Keskeisin on luonnollisesti uusi tulosohjaus, jonka viestiminen on syy tutkittavien tekstien julkaisuun. Se on miltei kaikissa tiedotteissa selvästi erotettu muusta tekstistä omaksi kokonaisuudekseen ja usein eksplisiittisesti nimetty edeltävässä tekstissä, kuten esimerkiksi: *Yhtiön uusi tulosohjeistus vuodelle 2014:---* (R_neg12_olvi_2015). Tätä ydintä tukee laajuudeltaan ja tarkkuudeltaan vaihteleva selittävä osa, joka perustelee uutta arviota tuloskehityksestä ja antaa syitä aikaisemman ohjauksen epätarkkuuteen. Valtaosassa tiedotteita viitataan myös korjattavaan aikaisempaan tulosohjaukseen, monissa suoraan lainaamalla. Useimmat tiedotteet päättyvät ilmoitukseen seuraavan tulosohjauksen julkistamisajankohdasta sekä mahdollisen lisätietojen antajan yhteystietoihin tai mainintaan hiljaisesta jaksosta, jonka aikana yhtiö ei kommentoi tilannettaan. Muutamia tiedotteista sisältävät myös lyhyen yritysesityksen kaltaisen osion, jossa kuvaillaan yleisesti yrityksen toimialaa sekä liiketoiminnan laatua ja laajuutta.

Intersubjektuisten merkitysten välittämistä tutkittaessa interaktiiviset lausetyypit (deklaratiivi, interrogatiivi ja imperatiivi) on perustava jako sekä perinteisessä että funktionaalissa kielipöydässä. Näistä deklaratiivi- ja interrogatiivilauseet ovat perusmerkityksessään tiedon vaihtoon keskittyneitä. Imperatiivilauseilla taas ilmaistaan tyypillisesti toimintaehdotuksia. (Shore 2020: 250–252.) Tilanne todellisessa kielenkäytössä ei tietenkään ole näin yksioikoinen, vaan lausetyyppejä käytetään metaforisesti ilmaisemaan niiden perusmerkitykseen kuulumattomia merkityksiä (esim. pyyntö *Avaatko ikkunan?*) (mt.: 258, 259). Tutkimuksen aineiston erotteluun niistä ei kuitenkaan ole, sillä tarkasteltavat tiedotteet koostuvat miltei yksinomaan tiedon vaihtoon tähtäävistä deklaratiivilauseista. Nähdäkseni metaforisten tulkintojen tekeminen aineistosta ei myöskään ole hedelmällinen lähtökohta. Tulkinnat tulosvaroitustiedotteista ainakin osittain toimintaehdotuksina, esimerkiksi kehotuksena ostaa ko. osakkeita, ovat kyllä mahdollisia, mutta edellyttävät metaforan käsitteen venyttämistä ja ovat lähempänä

merkitysten lukemista tekstiin kuin tekstistä. Aineiston tarkastelu metaforisina vastauksina osakkeenomistajien kysymyksiin tai viranomaisten vaatimuksiin ei myöskään nähdäkseni ole kielitieteen näkökulmasta kovin hedelmällinen lähestymistapa.

Tulosvaroitustiedotteiden keskeinen keino interpersoonaisen merkitysten välittämiseen on sana- ja konstruktiotasolla ilmenevä modaalisuus. Näitä aineistossa esiintyviä ilmauksia käsitellään seuraavaksi. Alaluvussa 4.1 luon yleiskatsauksen modaalisuuden lajien jakautumiseen aineistossa. Seuraavissa alaluvuissa (4.2–4.6) tarkastelen aineiston modaalisia ilmauksia. Käsitteilyjärjestys ja jaottelu noudattavat karkeasti esiintyvyyttä, kuitenkin niin että ensin analysoidaan verbejä ja verbikonstruktioita ja lopuksi muita modaalisia ilmauksia.

4.1. Modaalisuuden lajit tulosvaroituksissa

Kokonaisuudessaan aineiston analyysissä kertyi 226 modaalisen elementin sisältävää piirrettä. Näistä verbi-ilmauksia oli 168. Adjektiiveja, adverbeja ja substantiiveja löytyi 58. Lukumääriä on pidettävä suuntaa antavina, ei pelkästään aineiston suppeuden vaan myös modaalisuuden käsitteellisen liukuvuuden vuoksi. Näin erityisesti nominien osalta, joista osa on erittäin tulkinnanvaraisia. Koska työn keskeisenä tavoitteena on tutkia modaalisten merkitysten ilmaisun keinoja aineistossa, on modaalisuus itsessään käsitetty ensisijaisesti semanttisena kategoriana. Tällainen lähestymistapa on väistämättä subjektiivinen erityisesti rajatapausten kohdalla, mutta toisaalta välttää modaalisten ilmausten etukäteen määrittelyn synnyttämiä ongelmia (rajanvedon ongelmista mm. Kangasniemi 1992: 6, 11 ja VISK §1563). Toinen hankaluus liittyy monisanaisiin modaalisiin ilmauksiin. Niiden kohdalla olen pyrkinyt lukemaan samassa lausekkeessa olevat modaaliset sanat yhdeksi ilmaukseksi. Kolmas tarkkarajaista luokittelua hankaloittava tekijä on modaalisuuden lajien päällekkäisyys. Esimerkiksi kaikkiin tulevaan suuntautuneisiin ilmauksiin voidaan tulkita kuuluvan episteeminen elementti, toisaalta monet aineiston episteemisen modaalisuuden ilmauksista koskevat juuri tulevaisuutta.

TAULUKKO 1. Modaalisten ilmausten lajit sanaluokittain

	Episteeminen	Dynaaminen	Deonttinen	Yhteensä
Verbit	159	6	3	168
Adjektiivit	10	2	0	12
Adverbit	3	1	0	4
Substantiivit	41	1	0	42
Yhteensä	213 (94 %)	10 (4 %)	3 (1 %)	226

Episteeminen modaalisuus 213 esiintymällä kattaa yli 90 % aineiston modaalisista ilmauksista. Tämä ei ole yllättävää, kun otetaan huomioon tulosvaroituksen viestinnällinen päämäärän eli yhtiön tulevaisuudennäkymistä tiedottaminen. Sen sijaan dynaamisen ja deonttisen modaalisuuden vähäinen määrä on hienoinen yllätys. Dynaamisen modaalisuuden ilmauksia aineistossa on 10. Deonttinen modaalisuus aineistossa jää kolmeen tapaukseen. Käsiteltävänä on lakien ja viranomaismääräysten velvoittamana tuotettu teksti, mutta tämä ei tule ilmi itse tiedotteissa eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Tähän lienee syynä tulosohjauksen status vakiintuneena tiedotetyyppinä, jonka lukijat ovat tietoisia sen julkaisukontekstista. Kolmen tapauksen perusteella on mahdotonta tehdä vahvoja päätelmiä sen harvinaisuudesta. Hieman toisenlaisella otannalla niitä ei olisi välttämättä valikoitunut aineistoon ainuttakaan.

Tulevaan suuntautuneiden ilmausten osalta aineistosta ei ole laskettu kokonaismääriä. Tekstilajin ominaispiirteistä johtuen preesensissä olevat tulevaan suuntautuneet lauseet ovat yleisiä, mutta suurin osa niistä ei modaalisuuden kannalta erityisen kiinnostavia (lisää luvun 4.3. alussa). *Tulla tekemään* -verbiliitto esiintyy aineistossa 14 kertaa, *pyrkii tekemään* -tyyppisiä ilmauksia on neljä. Näistä osa on kiinnostavia paitsi tulevaisuuteen suuntautuneisuuden myös komissiivisuuden näkökulmasta. Taulukossa 1 molemmat on luettu episteemistä modaalisuutta ilmaiseviksi verbeiksi.

Evidentiaalisuuden osoittimina tavallisesti pidettyjä elementtejä (ks. VISK §1557, Kangasniemi: 198–217) ei aineistossa juurikaan ole, jos suorien sitaattien ja referoinnin yhteydessä esiintyviä ilmauksia ei lasketa. Tällaiset *uuden arvion mukaan* kaltaiset ilmaukset kyllä ilmaisevat tiedon lähdettä, mutta ovat modaalisuudeltaan kyseenalaisia. Evidentiaalisuuden käsitettä lapeasti tulkitsemalla voidaan persoonamuotojen vaihtelua

modaalisuutta ilmaisevissa lauseissa kuitenkin pitää merkitykseltään läheisenä ilmiönä, kun pohditaan modaalisen arvostelman lähdettä. Näistä yksikön 3. persoonassa on 78, monikon ensimmäisessä seitsemän ja passiivissa 87.

Useuden ilmauksia ei aineistosta ole laskettu. Analyysivaiheen tarkastelun perusteella ne ovat harvinaisia, ellei modaalisesti lueta likimäärää tai astetta osoittavia ilmauksia, kuten esimerkiksi *noin* adverbi (45 esiintymää). Useuden ja likimääräisyyden ilmausten modaalisuutta käsitellään lyhyesti luvussa 4.6.

4.2. Episteemiset *arvioida*, *ennakoida*, *odottaa*, *ennustaa* ja *uskoa*

Tulosvaroitustiedotteiden yleisimmät modaaliset ilmaukset ovat verbit *arvioida* (84 esiintymää), *odottaa* (28) ja *ennakoida* (11). Niillä kaikilla on tulkinta, jonka keskiössä on modaalisuuden sijaan verbin kuvaama prosessi (esim. *arvioin kokeen*, *ennakoin vastaväitteen*). *Odottaa*-verbin tapauksessa prosessi voi olla konkreettinen (esim. *odotan taksia*) tai mentaalinen (esim. *odotamme huomista*). Tämän lisäksi *odottaa*-verbi on myös modaalisesti monimerkityksinen. Sillä voi ilmaista paitsi episteemistä myös deonttista modaalisuutta (esim. *Odotan sinun auttavan minua.*). Muita merkitykseltään läheisiä aineiston verbejä ovat kahdella ja kolmella esiintymällä *ennustaa* ja *uskoa*. Miltei kaikki aineiston edellä mainittujen verbien esiintymät ovat nähdäkseni episteemisesti painottuneita. Poikkeuksena kaksi tapausta, joissa *arvioida*-verbillä viitataan nimenomaan sen kuvaamaan prosessiin eikä ko. toiminnan tulokseen. Esimerkki tällaisesta verbin prosessiin keskittyvästä käytöstä on *Innofactor arvioi uudelleen näkymää vuodelle 2015* (R_neg08_innofactor_2015).

Arvioida- ja *odottaa*-verbien yleisyys on silmiinpistävää jo aineiston tiedotteita lukiessa. Työni tavoitteena ei ole tehdä tekstilajien välistä tutkimusta, mutta lyhyt vertailu tarjoaa mahdollisuuden suhteuttaa korkealta vaikuttavia frekvenssejä kirjoitettuun yleiskieleen laajemmin. Tulosvaroitusten yleisin tarkasteltava verbi (pl. *olla*-verbi) on *arvioida*, joten sen valinta vertailukohteeksi on luontevaa. *Odottaa*-verbi on myös frekventti, mutta mielekäs vertailu vaatisi ainakin vertailuaineiston konkreettista odottamista merkitsevien tapausten osuuden estimointia. *Arvioida*-verbin osalta monimerkityksisyyden ongelma on nähdäkseni pienempi, sillä siinä episteeminen merkitys on läsnä molemmissa tulkinnoissa. Vertailuaineistona käytin n. 18,5 miljoonan sanan Kansalliskirjaston

sanoma- ja aikakauslehtikokoelman (KLK) 2000-luvun suomenkielistä osakorpuista⁶. Siinä *arvioida*-verbin suhteellinen frekvenssi (per miljoonaa sanaa) oli 32,1. Tutkimusaineistossa suhteellinen frekvenssi on 13476. *Arvioida*-verbi on tulosvaroitusaaineistossa siis yli 400 kertaa yleisempi. Ero on suuruusluokaltaan erittäin suuri ja selkeä osoitus tekstilajille tyypillisestä piirteestä, mitä Iso suomen kielioppikin sivuaa⁷ (VISK §1556). Käsiteltävien verbien keskeisyyttä tukee myös niiden esiintyvyys aineiston eri tiedotteissa. Jokin niistä esiintyy jokaisessa tutkituista 40 tekstistä ja on kahta lukuun ottamatta osana tulosvaroituksen ydintä kuten esimerkeissä 1 ja 2. Kahdessa poikkeavassakin tiedotteessa siteerataan edeltävää tulosohjausta, jossa on käytetty jotakin verbeistä *arvioida*, *odottaa* tai *ennakoida*.

Seuraavaksi tarkastellaan luvun alussa lueteltuja episteemistä modaalisuutta ilmaisevia verbejä aineistosta poimittujen esimerkkien avulla. Analysoitavat lauseet on jaettu kahteen ryhmään niiden objektin muodon perusteella. Ensin tarkastellaan referatiivirakennetta hyödyntäviä lauseita (esim. 1–3) ja niiden jälkeen merkitykseltään näitä vastaavia *että*-lauseita objektina käyttäviä lauseita (esim. 4–5). Analyysin ohessa pohdin käsiteltävien verbien semantiikkaa osasyynä niiden esiintyvyyteen aineistossa. Luvun lopussa tarkastelen mahdollisuutta projektioon merkittävänä syynä niiden tyypillisyyteen aineistossa.

Esimerkit 1–3 edustavat aineiston tyypillisintä modaalisuuden ilmaisua. Niissä episteemistä modaalisuutta ilmaiseva verbi saa objektikseen referatiivirakenteen.

- 1) Konzernin liikevaihdon arvioidaan kasvavan 5–12 %. (R_pos19_yit_2018)
- 2) Koko vuoden 2007 liikevaihdon ennakoidaan olevan edellisvuoden tasolla. (R_neg10_kesko_vw_2007)
- 3) Ensimmäisen vuosineljänneksen notkahduksesta huolimatta odotamme vuoden 2016 myyntimäärien pysyvän tonneissa laskettuna viime vuoden hyvällä tasolla. (R_neg17_suominen_2016)

Kaikkia esimerkkien 1–3 predikaattiverbejä luonnehtii probabilistinen asenne niiden lauseen objektina olevaan referatiivirakenteeseen. Objektin kuvaaman asiantilan

---

⁶ Kansalliskirjasto (2011). *Kansalliskirjaston sanoma- ja aikakauslehtikokoelman suomenkielinen osakorpu*, *Kielipankki-versio* [tekstikorpu]. Kielipankki. Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016050302>

⁷ VISK ei spesifioi tekstilajeja, joissa *arvioida* ja lähimerkityksiset verbit ovat tyypillisiä. Lisäksi huomio koskee ainoastaan passiivia.

todennäköisyys sijoittuu niissä luvun 3.3. asteikolla suuremman varmuuden puolelle. Esimerkeissä havaittava likimääräisyys (5–12 %, *edellisvuoden tasolla, viime vuoden hyvällä tasolla*) on koko aineistolle tyypillistä. Verbin episteemiseen epävarmuuteen yhdistyvä epätäsmällisyys on kongruenttia, mutta toimii myös episteemisen arvion tarkentajana. Esim. *arvioidaan kasvavan täsmälleen* olisi ainakin tutkittavien tiedotteiden kontekstissa outo.

Mentaalisten epävarmuutta ja todennäköisyyttä ilmaisevien verbien yleisyys tulevaa ennustavissa lauseissa ja teksteissä on intuitiivisesti odotuksenmukaista. Funktionaalisen kieliopin näkökulmasta mielenkiintoista on kuitenkin myös, miksi käyttöön ovat valikoituneet juuri nämä kielelliset resurssit. Tässä tutkimuksessa kysymystä lähestytään vaihtoehtoisten tai lähimerkityksisten nk. agnaatti-ilmausten avulla. Agnaattien tarkoituksena on valaista aineistosta nousevia kysymyksiä, ei tuottaa synonyymisia ilmauksia. Kyse ei siis ole referoinnista tai ainoastaan parafrasien tuottamisesta. (agnaatti-ilmauksista tarkemmin, ks. Shore 2020: 56–58). Aineiston tekstien kielellisiä valintoja tarkastellessa on syytä painottaa, että analyysin tavoitteena ei ole eritellä niinkään yksittäisten kirjoittajien valintojen syitä, vaan pohtia kielellisiä syitä sille, miksi tulosvaroitustekstien lajikonventiot ovat sellaisia kuin ne aineistossa ovat.

Episteemisen modaalisuuden suhteen agnaattilauseita esimerkille 1 ovat mm. *Konsernin liikevaihto todennäköisesti kasvaa 5–12 % ja Konsernin liikevaihto kasvane 5–12 %*. Sekä adverbialilla että potentiaalilla ilmaistuna asiantilan ”liikevaihto kasvaa” todennäköisyys sijoittuu kappaleessa 3.3. kuvatun asteikon varmemmalle puoliskolle kuten aineiston esimerkissäkin. Toisen agnaattilauseen potentiaali yhdessä likimääräisen lukuarvon kanssa saa kuitenkin helposti varovaisemman tulkinnan. Keskeinen ero aineiston lauseen ja agnaattien välillä on, että esimerkissä 1 tuodaan myös esille episteemisen arvion lähde. Funktionaalisisessa teoriassa lauseen keskiössä on finiittiverbin ilmaisema prosessi (Shore 2020: 91). *Arvioida*-verbillä ilmaistaan eksplisiittisesti, että esitettyyn proposition on päädytty jonkin tietoisien aktiivisen toiminnan (verbin kuvaaman prosessin) kautta. Agnaattilauseissa tulkinta lienee kontekstin perusteella sama, mutta ei samalla tapaa yksiselitteinen.

Ensisijaisesti modaalisuuden ilmaisuun erikoistuneiden modaaliverbien kriteereistä ja määrystä on vaihtelevia näkemyksiä. Kangasniemi (1992: 153, 163, 291) rajaa ne 14:ään, joista episteemisiä ovat mahdollisuutta tai mahdottomuutta osoittavat *voida-* ja *saattaa-*

verbit sekä todennäköisyyttä ilmaisevat verbit *taittaa* ja *mahtaa*. Kahden jälkimmäisen puuttuminen tulosvaroituksista ei ole yllättävää. Molemmat kuuluvat leimallisesti arkiseen kielenkäyttöön, ja *mahtaa* esiintyy lähes yksinomaan kysymyslauseissa (mt.: 165). Esimerkin 2 pohjalta voidaan luoda agnaattiset lauseet: *Koko vuoden liikevaihto voi/saattaa olla viime vuoden tasolla*. Molemmissa vaihtoehdoissa on ongelmana, että ne jättävät todennäköisyyden asteen avoimeksi. Edellisessä kappaleessa tarkasteltujen agnaatti-ilmausten tavoin ne myös korvaavat lauseen finiittiverbin (*ennakoida*) kuvaaman informatiivisen prosessin semanttisesti monimerkityksisemmällä (*voi/saattaa olla*). Aineistossa esiintyviä modaaliverbejä käsitellään luvussa 4.4.

Kangasniemi (1992: 169) luettelee erikseen kuusi todennäköisyyden matriisiverbiä: *arvella*, *epäillä*, *luulla*, *olettaa*, *otaksua* ja *uskoa*. Aineiston episteemistä modaalisuutta ilmaisevia verbejä voidaan verrata näihin esimerkkistä 3 tiivistetyillä agnaattilauseilla: *odotamme* (esim. 3) /*arvioimme* /*ennakoimme* /*ennustamme* /*uskomme tuloksen kasvavan*. Ainoana Kangasniemen esittelemistä verbeistä aineistosta löytyy *uskoa*, mutta kolmella esiintymällään se on luokiteltava marginaaliseksi. *Arvella*-verbi on pinnallisestikin tarkasteltuna varsin lähellä aineiston yleisintä modaalista verbiä *arvioida* ja onkin samasta juuresta johdettu (NES, s.v. *arvella*). Näiden välillä on kuitenkin merkitysero siinä, että *arvella*-verbin kuvaama prosessi ei ole yhtä harkittu, ja se on episteemisesti heikompi (ts. sen varmuuden aste on vähäisempi). *Epäillä*-verbi sopisi merkityssisältönsä ja tyylillisten ominaisuuksiensa puolesta heikentyvästä tuloksesta annettavaan tulosvaroitukseen, mutta ei esiinny aineistossa. Syynä tähän lienee, että sillä viitataan miltei yksinomaan epätoivottaviin ja usein moraalisesti paheksuttaviin asioihin. *Luulla*-verbistä tekee epätarkoituksenmukaisen sen käänteinen faktiivisuus muissa kuin 1. persoonassa (Kangasniemi 1992: 171). Esim. *Yhtiö luulee tuloksen kasvavan* sisältäisi oletuksen, että ko. yhtiö on väärässä, mikä olisi outoa sen omassa tiedotteessa. Esimerkin 3 mukaisessa monikon 1. persoonassakin *luulla* antaisi välinpitämättömän tai liian epävarman vaikutelman. *Olettaa*-verbi on episteemiseltä merkitykseltään kaksijakoinen. Sillä voidaan ilmaista propositioon liittyvää epävarmuutta, jolloin se saa erityisesti imperfektissä *luulla*-verbin tavoin usein käänteisesti faktiivisen tulkinnan: *Yhtiö oletti tuloksen kasvavan, (mutta näin ei tapahtunut)*. Muodollisessa kielenkäytössä (esim. tieteellisissä teksteissä) *olettaa* taas ilmaisee pikemminkin jonkin analyysin tai arvion lähtökohdana toimivaa ehtoa. Aineiston ainoa esiintymä onkin tällainen: *Vuoden 2010 kehityksen perusteella ja olettaen, että maailmantalouden kasvun vahvistuminen jatkuu,*

arvioimme--- (R_pos10_metso_2011). *Otaksua*-verbi on merkitykseltään pitkälti synonyyminen *olettaa* kanssa (NS, s.v. *otaksua*). Nähdäkseni se on myös tyyliltään nykyisin vanhahtava (esim. *Tohtori Holmes, otaksun?*).

Esimerkkien 1–3 lauseissa predikaattina olevan matriisiverbin täydennyksenä on objektina toimiva referatiivirakenne.⁸ Aineistossa on 128 esiintymää verbeistä *arvioida*, *odottaa*, *ennakoida*, *uskoa* tai *ennustaa* episteemisessä merkityksessä. Näistä 107 sisältää infiniittisen lausekkeen objektina. Loput 21 lausetta käyttävät objektina merkitykseltään vastaavaa *että*-lauseetta.

Tarkasteltavan viiden verbin jakautumisesta *että*-lauseetta tai referatiivirakennetta hyödyntäviin ei voi aineiston perustella juurikaan tehdä päätelmiä. *Odottaa*-verbin esiintyminen ainoastaan kerran *että*-lauseen yhteydessä on kuitenkin huomiota herättävää. Referatiivirakenteen yleisyys verrattuna *että*-lauseeseen episteemistä modaalisuutta ilmaistaessa on myös ensi silmäyksellä huomattava, mutta selittyy ainakin osaksi sillä, että aineistossa yleinen passiivi vaikuttaa karsastavan *että*-lauseetta. Yksi syy tähän lienee passiivissa olevan hallitsevan lauseen ja *että*-sivulauseen yhdistelmän etäännyneempi ja avoimempi tulkinta. Esimerkissä 1 *konserni* on teemapaikalla lauseen alussa ja kontekstin huomioiden luonteva tulkinta on, että se on arvion tekijä. Agnaattisessa lauseessa *Arvioidaan, että konsernin liikevaihto kasvaa* arvion tekijä jää huomattavasti avoimemmaksi.

Seuraavaksi tarkastellaan *että*-lauseen sisältäviä esimerkkejä 4 ja 5.

4) Ponsse Oyj arvioi, että vuonna 2008 yhtiön liikevaihto ja tulos ennen veroja laskevat viimevuotisesta. (R_neg14_ponsse_2008)

5) Robit Oyj uskoo, että markkinakysyntä jatkuu edelleen hyvänä. (R_neg15_robit_2017)

Kysymystä siitä, vaikuttaako infiniittisen rakenteen tai *että*-lauseen käyttö objektina predikaattiverbin modaaliseen tulkintaan, voi lähestyä agnaattilauseilla, joissa lause- tai infinitiiviobjekti on korvattu perusobjektilla. Esimerkkiä 4 mukaillen: *Ponsse Oyj arvioi (yhtiön) vuoden laskevaa 2008 tulosta*. Agnaattilause eroaa merkitykseltään selvästi alkuperäisestä. Kyse ei enää ole episteemisestä arviosta vaan ilmoituksesta, että yhtiö suorittaa prosessin, jonka kohteena on sen jo tiedossa oleva tulos. *Arvioida*-verbi

---

⁸ Nimeämiskäytännöistä ks. VISK §876.

episteemisen modaalisuuden ilmaisijana näyttäisi siis edellyttävän infinitiivi- tai lauseobjektia. Muista tarkasteltavista verbeistä *ennakoida* käyttäytyy samalla tavalla. *Uskoa*-verbi perusobjektin kanssa on kielenvastainen (**uskon laskevaa tulosta*). *Odottaa*-verbin osalta tilanne ei ole yhtä yksioikoinen. *Ponsse Oyj odottaa (vuoden) laskevaa tulosta*. saa erilaisen tulkinnan riippuen siitä, otetaanko genetiivimäärite *vuoden* mukaan. Genetiivimääritteen kanssa *odottaa*-verbi saa ei-modaalisen tulkinnan. Ilman sitä lause on tulkittavissa modaaliseksi, mutta ei yhtä selvästi kuin *että*-lauseen tai infinitiivin kanssa. Lähimpänä objektin suhteen neutraalia on *ennustaa*-verbi, jonka merkitys säilyy ennallaan myös perusobjektin kanssa: *Ponsse Oyj ennustaa laskevaa tulosta*.

Edellisessä kappaleessa kuvattua episteemistä asennetta ilmaisevien modaalisten verbien *että*-lauseen tai referatiivirakenteen suosimista voi funktionaalisen teorian näkökulmasta lähestyä projektion käsitteen kautta. Shore (2020: 480) määrittelee projektion ”kielellisen representaation representaatioksi”. Esimerkissä 5 projektio ilmenee seuraavasti: *että markkinakysyntä jatkuu edelleen hyvänä* on ensimmäisen asteen kielellinen representaatio (projisoitava), ja *Robit Oyj uskoo* toisen asteen representaatio (projisoija). Ensimmäisen asteen representaatiossa ilmaistu asiantila projisoidaan hallitsevan/matriisilauseen kautta. Käyttämällä projisoivaa lausekompleksia kirjoittaja tuo esille kenen äänellä projisoitu lause esitetään. Tarkasteltavien episteemisen modaalisuuden ilmausten tapauksessa projektion käyttö myös muuttaa projisoivan lauseen verbien tulkintaa (pl. *ennustaa*). Näin ollen projektio ja sen ilmaisemiseen käytetyt kielelliset resurssit (sanat, rakenteet) toimivat intersubjektien merkitysten välittämisen keinoina. Projisoivien mentaalisten kehyslauseiden avulla kirjoittaja myös nostaa niissä käytettyjen verbien ilmaiseman prosessin (arvioinnin, ennakoinnin jne.) tyypilliselle teemapaikalle lausekompleksin alkuun (Juvonen 2010: 42).

Tulosvaroitukset ovat sisältönsä ja funktionsa perusteella teksteinä tulevaan suuntautuneita, ja tulevaisuus on aina jossain määrin epävarma, joten tässä luvussa tarkasteltujen verbien kaltaiset episteemisen modaalisuuden ilmaukset ovat odotettavissa. Osassa niistä on futuurinen orientaatio sisäänrakennettuna, selkeimpänä verbissä *ennustaa*, joka voi viitata vain tulevaan. Esim. *ennustan tuloksen kasvaneen* on kyllä ymmärrettävä, mutta nähdäkseni ainoastaan kontekstissa, jossa viitataan johonkin tulevaisuudessa odottavaan tapahtumaan, kuten vaikkapa vuosikatsauksen julkistamiseen.

4.3. Tulevaisuussuuntautuneet ilmaukset

Kieliopillisen futuuriin puuttuessa tulevaan suuntautunut ajallinen orientaatio on tuotava suomessa esiin muilla keinoilla. Näistä tavanomaisin on preesensin indikatiivi kuten esimerkissä 6, jossa preesensin ja objektin sijan (vrt. *osavuosikatsaus ~ osavuosikatsausta julkistetaan*) lisäksi tiedotteen päiväys (27.10.2017) sijoittaa lauseen tulevaan (VISK §1544). Tarkasteltaessa modaalisuutta kielitieteen näkökulmasta tällainen lause ei välttämättä ole kovin kiinnostava, ja siihen voidaan tulkita kuuluvan julkilausumaton *force majeure* -lauseke, joka kattaa siihen sisältyvät epävarmuustekijät. Jonkinlainen episteemistä modaalisuutta vahvistava elementti, kuten *varmasti*-adverbi, todennäköisesti synnyttäisi päinvastoin epävarmemman vaikutelman (indikatiivista suurimman varmuuden ilmaisijana ks. Halliday 2004: 624, 625).

- 6) Marimekon osavuosikatsaus tammi-syyskuulta julkistetaan torstaina 2.11.2017 klo 8.30. (R_pos08_marimekko_2017)
- 7) Vuoden viimeisellä neljänneksellä erityisesti joulukaupan osuus myynnistä on merkittävä, ja joulusesongin onnistumisella on olennainen vaikutus koko vuoden tulokseen. (R_pos08_marimekko_2017)

Samasta tiedotteesta poimittu esimerkki 7 on myös preesensin indikatiivissa, tulevaan suuntautunut eikä sisällä erityisiä selkeästi modaalisia aineksia. Toisin kuin edellisessä esimerkissä on siinä kuitenkin nähdäkseni episteeminen modaalinen elementti. Sen molemmat lauseet voi lukea yksinkertaisina toteamuksina, mutta teksti- ja asiakontekstissa niihin sisältyvä epävarmuus on suurempi ja merkityksellisempi. Syynä tähän on, että lausekompleksin kuvaama propositio, tulevan joulumyynnin onnistuminen, on itsessään epävarma. Sama voidaan todeta Marimekon liiketoiminnan luonteesta johtuen propositiosta: *joulusesongin onnistumisella on olennainen vaikutus koko vuoden tulokseen*. Molempia voi pitää sellaisena kirjoittajan ja lukijoiden jakamana yleisenä tietona, että niiden eksplisiittinen ilmaiseminen ei ole tarpeellista. Esimerkin ensimmäisessä lauseessa modaalinen ilmaus (esim. *joulukaupan osuus myynnistä saattaa olla merkittävä*) loisi todennäköisesti ylivarovaisen tai jopa epäpätevän vaikutelman. Funktionaalisen kieliteorian näkökulmasta tekstejä tarkasteltaessa nähdäkseni myös tällainen tunnusmerkkisten keinojen käyttämättä jättäminen on omanlaisenaan valintana merkittävä.

Aineistossa esiintyvistä erityisesti tulevaan viittaavista ilmauksista yleisin on *tulla tekemään* -verbiliitto. Kuten edellä todettiin, on yksinkertainen preesensin indikatiivi

yhdistettynä muihin ajallista orientaatiota ilmaiseviin elementteihin (mm. ajan adverbiaalit, objektin sija) yleisin tapa viitata tulevaan. Vertaamalla agnaattista ilmausta *tullaan julkistamaan* esimerkkiin 6 voidaan todeta, että merkitysero sen ja pelkän *julkistaa*-verbin välillä on vähäinen. Agnaattinen ilmaus olisi kyllä toimiva, mutta verbiliitto ei tiedotteen kontekstissa olisi osuvampi. Joissain lukijoissa sellainen saattaisi herättää ajatuksen, että julkaisuajankohta on ollut jollain tapaa epävarma. Sen sijaan esimerkiksi vastauksessa kysymykseen: ”Julkaistaanko osavuosikatsaus ajallaan?” saisi *tullaan julkistamaan* vakuuttelevan tulkinnan.

Tarkastelemalla esimerkkejä 8 ja 9 tarkastelemalla voidaan todeta, että joissain tapauksissa yksinkertaisen preesensin ja *tulla tekemään* -tyyppisen verbiliiton ero ei jää hienovaraisten vivahteiden tasolle.

- 8) Valko-Venäjän euromääräinen liikevoitto vuodelta 2014 tulee kuitenkin olemaan selvästi edellisvuotta parempi. (R_neg12_olvi_2015)
- 9) Wulff tarkentaa koko tilikautta koskevaa ennustettaan: konsernin koko vuoden 2011 liikevaihdon ennustetaan kasvavan vuoden 2010 tasosta ja liikevoitto ilman kertaluonteisia eriä tulee olemaan parempi kuin vuonna 2010.”(R_pos17_wulff_2011)

Esimerkissä 8 eksplisiittisesti futuurinen ilmaus *tulee olemaan* viittaa siihen, että Valko-Venäjän liikevoitto edeltävältä vuodelta ei ole vielä ainakaan tarkkaan tiedossa tai että sitä ei voida vielä julkistaa. Agnaattinen *liikevoitto on selvästi edellisvuotta parempi* voidaan sekin tulkita avoimesti (ts. niin että tiedetään voiton olevan jonkin tuntemattoman määrän parempi). Nyt varmuuden aste on kuitenkin alkuperäistä lausetta suurempi, ja lukijalle saattaa syntyä käsitys, että yhtiöllä on tarkkaa tietoa asiasta, jota se ei halua viestiä. Episteemisen modaalisuuden ja aikasuhteen ilmaisun lisäksi *tulee olemaan* voidaan tulkita merkitykseltään vakuuttelevaksi verrattuna esim. *arvioida*-verbiä käyttävään lauseeseen: *Vuoden 2014 liikevoiton arvioidaan olevan selvästi edellisvuotta parempi*. Esimerkissä 9 asetelma on osittain sama. Yksinkertaisen preesensin käyttö jälkimmäisessä lauseessa antaisi liian varman vaikutelman ja olisi teksti- ja tilannekontekstin (tiedote julkaistiin 15.7.2011) vuoksi outoa. Edeltävissä lauseissa todetaan, että kyseessä on ennuste. Tämä tekee niistä tulevaan suuntautuneita ja episteemiseltä vahvuudeltaan varmaa heikompia. Yksinkertainen preesens olisi sekä ajallisen että modaalisen ulottuvuuden suhteen epäkongruentti. *Tulee olemaan* -verbiliitto sen sijaan on kongruentti edeltävien *ennustetaan* ja *ennustetaan* kanssa. Yhtenä syynä valittuun rakenteeseen saattaakin olla yksinkertaisesti toiston välttäminen käyttämällä

kontekstissa lähimerkityksistä ilmausta. Toinen *tulla tekemään* -tyyppisiä rakenteita motivoiva tekijä lienee niiden selkeämpi aspekti, ne ilmaisevat jotain mikä ei ole vielä tapahtunut tai alkanut.

Luvussa 3.3. komissiivisuus esiteltiin episteemisen modaalisuuden alalajina, joka koskee lupaamista. Yhteyttä voi havainnollistaa parilla: *Arvioimme tuloksen kasvavan ~ Lupaamme kasvattaa tulosta*. Tulosvaroituksia kokonaisuudessaan voi tutkimuksen aineiston perusteella luonnehtia episteemisesti varovaisiksi, joten eksplisiittisen lupauksen tyyppisiä selkeästi komissiivisia ilmauksia niissä ei esiinny. Kangasniemi (1992: 285) luonnehtii komissiivisuutta lupauksena *tehdä jotain*. Laajentamalla komissiivisuuden käsitettä tällaisesta eksplisiittisestä lupaamisesta tulevaan liittyväksi lukijalle välittyväksi modaaliseksi asenteeksi, että jokin asiantila toteutuu, voidaan tarkastelua laajentaa ilmauksiin, jotka sijoittuvat komissiivisuudeltaan *lupaan, että asiantila toteutuu ~ lupaan, että asiantila ei toteudu* välille. Esimerkit 8 ja 9 voi tulkita niin, että yhtiöt lupaavat liikevoiton kasvavan tai olevan parempi. Molemmissa tulevaan viittaavat ilmaukset saavat kontekstissaan kuitenkin helpommin tavanomaisen episteemisen tulkinnan. Näin erityisesti siksi, että *tulos kasvaa* -proposition toteutuminen riippuu merkittävässä määrin ulkoisista tekijöistä, joihin yhtiöt eivät voi vaikuttaa. *Tulee olemaan* -verbiliitto ilmaisee molemmissa suurehkoa episteemistä varmuutta siitä, että lauseiden kuvaama asiantila toteutuu, mutta lupauksina niitä ei nähdäkseni voi pitää.

Komissiivisuuden kannalta mielenkiintoisempi on esimerkki 10. Siinä on käytössä edelleen *tulla tekemään* -rakenne, mutta nyt lause on tulkittavissa lupaukseksi, että yhtiö tekee hyvän tuloksen.

10) ”Haasteellisesta toimintaympäristöstä huolimatta olemme säilyttäneet kannattavuustasomme ja tulemme tekemään vuodelta 2014 olosuhteisiin nähden hyvän tuloksen”, kertoo Olvi Oyj:n toimitusjohtaja Lasse Aho. (R_neg12_olvi_2015)

Tulkintaa lupaukseksi tukevat toimitusjohtajan käyttämät suhteuttavat substantiivilausekkeet *haasteellisesta toimintaympäristöstä huolimatta* ja *olosuhteisiin nähden*. Näistä ensimmäinen ilmaisee konsessiivista suhdetta molempien lauseisiin (vrt. *Vaikka toimintaympäristö on ollut haastava --- tulemme tekemään ---*) ja jälkimmäinen tarkentaa tätä. Haasteellisen toimintaympäristön maininta toimii myös selittäjänä ja syynä jälkimmäisen lauseen lieventävälle *olosuhteisiin nähden* ilmaukselle. Ilman niitä esimerkki olisi komissiivisesti, ja täten episteemisesti, vahvempi. Mikäli parempi tulos olisi täysin varma, luontevampaa olisi todeta, että *teemme olosuhteisiin nähden hyvän*

tuloksen. Sitaatin tulkintaa lupaukseksi tukee myös puhujan käyttämä monikon 1. persoonan ja viestin esittäminen suorana lainauksena. Esimerkiksi yksikön 3. persoonan (*yhtiö tulee tekemään*) käyttö yksilöhaastattelun kontekstissa loisi etäännyneemmän ja vähemmän sitoutuneen vaikutelman, ja näin heikentäisi komissiivisuuden vaikutelmaa.

Viimeisenä tulevaisuussuuntautuneista ilmauksista tarkastelen *pyrkii tekemään* -tyypin ilmauksia. Edellä käsitellyissä *tulla tekemään* -rakenteissa episteeminen modaalisuus (pl. futuuriin ilmauksiin välttämättä kuuluva epävarmuus) ja komissiivisuus ovat usein hankalasti hahmotettavia, kontekstisidonnaisia ja tulkinnanvaraisia. Esimerkissä 11 sekä komissiivinen että episteeminen elementti ovat selkeämpiä.

11) Alustavan suunnitelman mukaan henkilöstökuluihin liittyvät säästöt pyritään toteuttamaan toistaiseksi voimassa olevina lomautuksina, jotka alkaisivat syyskuussa 2008. (R_neg03_biohit_2008)

Esimerkin komissiivisuutta havainnollistavat agnaattilauseet: *---henkilöstökuluihin liittyvät säästöt luvataan toteuttaa* ja *---säästöt toteutetaan*. Molemmissa yhtiö sitoutuu tiettyyn toimintatapaan, ensimmäisessä eksplisiittisesti. Analyysin taustalla on oletus, että lupaaminen voi koskea vain jotain, minkä toteuttaminen tai toteutuminen on lupaajan mahdollisuuksien rajoissa (lupaamisen problematiikasta ks. Kangasniemi 1992: 288). Tällöin *pyrkii*-verbi voidaan käsittää toimijan lupauksena yrittää parhaansa. Sillä siis ilmaistaan päämäärää, jonka saavuttaminen saattaa olla yhtiölle hankalaa tai ehkä mahdotonta, mutta jonka tavoittelemiseen se sitoutuu. Jättämällä tulevan avoimeksi esimerkiksi 11 käytetty *pyritään toteuttamaan* -verbiliitto toimii kontekstissaan lupaamisen vastakohtana (ts. sitä käyttämällä vältetään ehdotonta lupaamista) tai lievempänä muotona. Kyse on sitoutumisesta prosessiin, jonka lopputulos on epävarma. Kykyjä ja mahdollisuuksia korostavasta näkökulmasta siihen sisältyy siis dynaaminen modaalinen elementti. Tulevaan suuntautuneena se sisältää episteemisen merkityksen, joka kietoutuu yhteen dynaamisen modaalisuuden kanssa. Ei ole varmaa kykeneekö yhtiö toteuttamaan tavoitteensa, ja epävarmuus koskee sekä tulevaa aikaa yleensä että tätä kykyä toteuttaa tavoite.

Edellisessä kappaleessa esimerkin 11 todettiin jättävän tulevan avoimeksi verrattuna vähemmän ehdollisiin ilmauksiin (esim. *toteutetaan, tullaan toteuttamaan*). Tässä realisoituu kielitieteen modaalisuuden tutkimuksen taustalla vaikuttavan filosofian mahdollisten maailmojen käsite (VISK §1553, Kangasniemi 1992: 13). *Säästöt pyritään toteuttamaan* voidaan ajatella sisältävän vaihtoehtoiset mahdollisuudet: *säästöt*

toteutetaan lomautuksina ~ säästöjä ei toteuteta lomautuksina. Arkielämän kielenkäytössä jälkimmäinen vaihtoehto saanee todennäköisimmin tulkinnan, että lomautusten vaihtoehtona ovat irtisanomiset, vaikka tätä ei itse tekstistä voikaan päätellä.

4.4. Yleiskäyttöiset modaaliverbit ja verbirakenteet

Luvussa 4.2. käsitellyt verbit *arvioida, ennakoida, odottaa, ennustaa* ja *uskoa* ovat monimerkityksisyytensä vuoksi modaalisuuden suhteen kontekstisidonnaisia eivätkä voi toimia apuverbeinä. Tämän vuoksi niitä ei yleensä lueta varsinaisiin modaaliverbeihin (Shore 2020: 491, Kangasniemi 1992: 292). Merkitykseltään yksinomaan modaalisia verbejä esiintyy aineiston tulosvaroituksissa niukasti: *voida* (4 esiintymää), *joutua* (2), *saattaa* (1), *pystyä* (1). Poikkeuksen muodostaa edellisessä luvussa käsitelty *tulla*-verbi futuurisessa ja episteemisessä merkityksessään. Deonttista modaalisuutta ilmaisemassa *tulla* esiintyy aineistossa ainoastaan kerran. Yksinomaan modaalisia merkityksiä ilmaisevat verbirakenteet ovat myös melko harvinaisia: *on tehtävä* -tyyppinen verbiliitto esiintyy kerran, *olla mahdollista* -predikaatti kahdesti. Nesessiivirakenteita tiedotteissa on kaikkiaan neljä. Aineiston harvuudesta johtuen varmojen johtopäätösten tekeminen tässä luvussa käsiteltävien modaaliverbien ja -rakenteiden asemasta tulosvaroituksissa ei siis ole mahdollista. Sen sijaan tarkastelen niitä pikemminkin poissaolon näkökulmasta. Miksi nämä suomen kielelle tyypillisinä pidetyt ja monissa konteksteissa yleiset modaalisuuden keinot ovat harvinaisia tulosvaroitustiedotteissa, joissa kuitenkin ilmaistaan runsaasti modaalisia merkityksiä?

Ensin tarkastelen kolmea esimerkkivirkettä (12–14), jotka sisältävät modaaliverbin *voida*. Niitä analysoimalla voidaan havainnollistaa syitä ko. verbin harvinaisuuteen aineistossa.

12) Kauppahinnasta talletetaan kymmenen prosenttia sulkutilille, josta Vaconin voi olla mahdollista kirjata myyntivoittoa vuonna 2012 lisäksi 0-2 miljoonaa euroa. (R_pos15_vacon_2011)

Esimerkissä 12 on kahden modaalisen ilmauksen yhdistelmä: *voi olla mahdollista*. Tällaiset ovat kielessä laajemmin tarkasteltuna tavallisia (VISK §1560), mutta aineiston tiedotteissa harvinaisia. Yhtenä syynä tähän lienee niihin helposti liittyvä monitulkintaisuus, joka esimerkissä 12 koskee verbin *voida* modaalisuuden lajia. *Olla mahdollista* edustaa dynaamista modaalisuutta, mutta *voida*-verbin kohdalla valinta dynaamisen ja episteemisen tulkinnan välillä on hankalaa. Ongelmaa voi lähestyä

tutkailukysymyksen avulla: onko mahdollista, että Vacon voi halutessaan ja olosuhteiden salliessa kirjata myyntivoittoa, vai onko epäselvää, tarjoutuuko tällainen mahdollisuus? Nähdäkseni kysymykseen ei voi vastata varmasti koko tiedotteenkaan kontekstin perusteella, mutta jälkimmäinen tulkinta vaikuttaa luontevammalta. Lisäksi on epäselvää, rajoittuuko *voida*-verbin vaikutus sitä seuraavaan *on mahdollista* -rakenteeseen vai koskeeko se myös myyntivoiton määrää (ts. Onko mahdollista, että voittoa syntyy yli 2 miljoonaa euroa?). Interpersoonaisesta näkökulmasta tällaisen monimerkityksisyyden välttäminen aineistossa ei ole yllättävää. Tiedotteen kirjoittajan ja lukijoiden suhde on pääosin yksisuuntainen eikä tarjoa mahdollisuutta esimerkiksi välittömään tarkentavien kysymysten esittämiseen tai kirjoittajan ei-sanallisen ilmaisun tulkintaan, jolloin merkityksen moniselitteisyys on hankalampi ratkaista.

13) Lisäksi yhtiö totesi yleisen talouskehityksen lisääntyneen epävarmuuden voivan heikentää loppuvuoden tuloksen kehittymistä. (R_neg21_yit_2008)

Edellisen esimerkin tapaan myös 13 on modaaliselältä merkitykseltään moniselitteinen. *Voivan heikentää* ilmaisee referatiivirakenteessa aikaisemmin esille tuodun olosuhteen (*yleisen talouskehityksen lisääntyneen epävarmuuden*) vaikutusta rakenteen objektiin (*loppuvuoden tuloksen kehittymistä*), mikä on tulkittavissa dynaamiseksi modaalisuudeksi. Ts. yrityksen loppuvuoden tulos riippuu yleisen talouskehityksen tilasta. Toisaalta lauseella on episteeminen tulkinta, jota voidaan kuvata parafrasilla: *Yhtiö totesi talouskehityksen lisääntyneen epävarmuuden saattavan heikentää loppuvuoden tuloksen kehittymistä*. Esimerkin 12 tavoin valinta dynaamisen ja episteemisen tulkinnan välillä ei ole tässäkään tapauksessa ole mahdollista muodollisten kriteerien perusteella. Episteeminen tulkinta on kuitenkin kontekstin perusteella melko selvä, sillä dynaamisesti ymmärrettynä se olisi triviaali huomio, että taloudellinen epävarmuus heikentää rakennusalan näkymiä. Lisäksi lause on tulevaan suuntautunut. Episteemiseksi tulkittunakin se jää merkitykseltään varsin avoimeksi eikä ota kantaa mahdolliseen tuloksen heikentymisen määrään tai todennäköisyyteen.

14) Tappiolliseen tulostasoon ei luonnollisestikaan voi olla tyytyväinen, mutta kannattavuuden kehityssuunta on rohkaiseva. (R_pos07_finnair_2010)

Kolmas *voida*-verbin sisältävä esimerkki on suora lainaus toimitusjohtajan lausunnosta, jossa hän kommentoi Finnairin odotettua vähemmän tappiollista tulosta. Siinä modaalisuuden tulkinta on selvästi deonttinen. Tätä voi havainnollistaa modaalisuudeltaan rajatumpia verbejä käyttävillä agnaattisilla lauseilla: *Tappiolliseen*

tulostasoon ei luonnollisestikaan pidä/sovi/saa/tule olla tyytyväinen---. Näissä sävy on ehdottomampi, mutta deonttinen merkitys vastaa hyvin pitkälti alkuperäistä. Dynaaminenkin tulkinta (vrt. myönteinen: *tappiolliseen tulostasoon on mahdollista olla tyytyväinen*) on periaatteessa mahdollinen, mutta tulkittaisiin kontekstissa todennäköisesti saivarteluksi tai sarkasmiksi. Toisin kuin kaksi ensimmäistä viimeinen *voida*-esimerkki on kontekstissaan yksiselitteinen, mutta modaaliselältä voimaltaan heikompi kuin agnaattilauseiden esimerkit. Interpersoonaisuuden kannalta laajemmin tarkasteltuna esimerkissä on merkittävää myös, että siinä puhujana ei ole yhtiö vaan sitä edustava henkilö. Toimitusjohtajan lausunnossa onkin kyse pahoittelusta ja tyytymättömyyden toteamisesta, ei niinkään normin tai mahdollisuuden ilmaisusta.

Esimerkki 15 sisältää aineiston ainoan *saattaa*-verbin esiintymän ja nesessiivirakenteen *tulee huomioida*. Jälkimmäinen on mielenkiintoinen paitsi modaalisuutensa vuoksi myös yhtenä tiedotteiden harvoista ohjeista tai kehotuksista.

15) Lisäksi Qt-liiketoiminnan ennustamisessa tulee huomioida, että merkittävääkin heilahtelua vuosineljännesten välisessä liikevaihdossa ja etenkin kannattavuudessa saattaa aiheuttaa sopimusten pitkät, jopa 18 kuukauden pituiset läpimenoajat suurasiakasmarkkinassa. (R_pos05_digia_2016)

Modaalisuudeltaan esimerkin *tulee huomioida* -rakenne on selkeästi deonttinen, lähimpinä parafraaseina *on syytä huomioida* tai *pitää huomioida*. Kontekstin perusteella voi päätellä, että näistä velvoittavuudeltaan lievempi eli ensimmäinen on tässä tapauksessa osuvampi. *Pitää*-verbi modaalisessa merkityksessään ei esiinnykään aineistossa kertaakaan. Merkitykseltään synonyymisen *olla*-verbin ja VA-partisiipin yhdistelmän ainoa esiintymä on osa toimitusjohtajan haastattelua ja sen velvoittavuus koskee yhtiötä, ei lukijaa (esimerkin 14 R_pos07_finnair_2010). Modaaliverbi *saattaa* ilmaisee tyypillisesti episteemistä modaalisuutta (VISK §1571). Näin esimerkklauseessakin, jossa se esiintyy tavanomaisessa merkityksessään ”on mahdollista, että”. Kuten luvussa 4.2. todettiin, jättää se siinä tarkasteltuihin verbeihin verrattuna episteemisen varmuuden asteen avoimemmaksi. Kontekstin perusteella on mahdotonta päätellä, kuinka todennäköiseksi tiedotteen kirjoittaja arvioi asiantilan: *merkittävääkin heilahtelua vuosineljännesten välisessä liikevaihdossa ja etenkin kannattavuudessa*. Tulkintaa hankaloittavat fokuspartikkeli *-kin* ja adverbi *etenkin*, jotka jättävät avoimeksi mahdollisuuden, että saattaa olla muitakin tuntemattomia tekijöitä, jotka vaikuttavat liiketoiminnan ennustamiseen. Kokonaisuutena lausekompleksin

funktio lienee toimia lukijoille paitsi tulkintaohjeena myös varoituksena ennusteen epävarmuudesta. Käyttämällä episteemisen modaalisuuden suhteen väljää verbiä *saattaa* ja sitä tukevia kielellisiä keinoja kirjoittaja välttää välittämästä liian varmaa asennetta. Esimerkiksi agnaattinen ilmaus *pitkien läpimenoaikojen arvioidaan aiheuttavan merkittävää heilahtelua*--- on episteemisesti merkittävästi vahvempi.

Esimerkissä 16 on aineiston ainoa itsenäinen esiintymä *olla mahdollista* -predikaatista (esimerkin 12 tapaus on osa laajempaa konstruktiota). Tekstiyhteydessään se kuvaa tulosennusteen esitystavan tarjoamaa uutta keinoa tarkastella yhtiön talouden tilaa.

16) Lisäksi käyttökatteen kautta on mahdollista arvioida liiketoimintojen operatiivisen kassavirran kertymistä. (R_neg16_ruukki_2008)

Dynaamisen modaalisuuden ilmauksena se on niin geneerinen, että sen analysointi minkäänlaisin vaihtoehtoisin tai agnaattisin ilmauksin ei ole kovin informatiivista, sopivin yksinkertainen vaihtoehto lienee modaaliverbi *voida*. Esimerkin 16 lauseen keskeinen merkitysisältö on ilmaistavissa myös ilman selvää modaalista elementtiä: *Käyttökate on keino arvioida kassavirran kertymistä*. Interpersoonaisesta näkökulmasta ero on, että aineiston lause ja sitä edeltävät virkkeet ovat selkeämmin tulkittavissa kirjoittajan lukijoille esittämäksi tarjoukseksi tai ehdotukseksi käyttää esiteltyä uutta keinoa. Avoimuudellaan *on mahdollista* jättää tulkinnan, ja päätöksen käyttää tai olla käyttämättä uutta keinoa, kuitenkin lukijoille.

Aineiston tulosvaroitusten ainoa leimallisesti pakkoa ja välttämättömyyttä ilmaiseva modaaliverbi *joutua* esiintyy ainoastaan yhdessä tiedotteessa, jossa on myös ainoa *pystyä*-verbi. *Ei pystytä* on huomionarvoinen myös yhtenä aineiston kolmesta modaalisesta kieltoilmauksesta.

17) Haastavassa markkinatilanteessa kustannuksia ei pystytä kompensoimaan myynnillä ja tästä johtuen liiketulosennustetta joudutaan alentamaan. (R_neg06_efore_2015)

Sekä *joudutaan alentamaan* että *ei pystytä kompensoimaan* ovat dynaamisen modaalisuuden ilmauksia ja viittaavat lausekompleksissa eksplisiittisesti ilmaistuun ulkoiseen syyhyn (haastavaan markkinatilanteeseen). Tiedotteessa on esimerkkilauseiden edellä myös tarkemmin rajattuja syitä yhtiön heikentyneeseen ennusteeseen (asiakkaan vetäytyminen ja uusien kulujen löytyminen taseesta). Yrityksen esittämien perustelujen pohjalta voidaan lausekompleksin modaalisia ilmauksia kuvata ulkoisista syistä johtuvaksi pakoksi, mikä onkin jo hyvin lähellä luvussa 3.3. esitettyä dynaamisen

modaalisuuden määritelmää. Niillä perustellaan jälkimmäisen lauseen negatiivista sisältöä eli tulosennusteen alennusta. Aineistossa harvinaisten pakkoa ja välttämättömyyttä ilmaisevien verbien käyttöä todennäköisesti motivoivat myös tiedotteen lopun selittävässä osassa mainitut säästö- ja tehostamistoimet. Valituilla modaaliverbeillä yhtiö ilmaisee, paitsi että odotettavissa on heikompi tulos ja joillekin sidosryhmille ikäviä toimenpiteitä, myös pahoittelevaa asennetta (vrt. *Valitettavasti joudumme ilmoittamaan, että meidän on pakko---*). Syitä tällaisten pakon ja välttämättömyyden ilmausten harvinaisuuteen aineistossa lienevät niihin sisältyvät passiivisuuden ja epäagentiivisuuden merkitykset. Tulosvaroitusten ensisijaiselle lukijakunnalle (osakkeenomistajat, analyytikot ja talousmedia) niitä julkaisevat yritykset halunnevat näyttäytyä mieluummin proaktiivisina toimijoina kuin olosuhteiden pakottamina reagoijina.

Yleiskäyttöisten, modaalisten merkitysten ilmaisuun erikoistuneiden verbien harvalukuisuus tulosvaroitustiedotteissa oli kirjoittajalle yllätys. Esimerkkien analyysin perusteella selitys tähän löytyy juuri niiden joustavuudesta. Tulosvaroituksen keskeinen tehtävä on viestiä episteemisen modaalisuuden alaan kuuluvia merkityksiä. Modaalisuuden lajin ja vahvuuden suhteen monitulkintaisten verbien käyttö sopii huonosti tämän funktion toteuttamiseen, kun tarjolla on luvussa 4.2 kuvattuja episteemiseltä vahvuudeltaan osuvampia vaihtoehtoja.

4.5. Modukset

Verbimoduksista potentiaali ilmaisee episteemistä mahdollisuutta ja todennäköisyyttä. Perusmuodossaan sen tulkitaan yleensä merkitsevän, että jokin on todennäköisempää kuin että ei (Kangasniemi 1992: 195). Konditionaalia luonnehtii ehdollisuus ja toteutumattomuus. Näiden määritelmien perusteella molemmat sopisivat hyvin tulevia asiantiloja käsitteleviin tiedotteisiin, mutta osoittautuivat aineistossa harvinaisiksi. Potentiaali esiintyy tulosvaroitustiedotteissa kahdesti, konditionaali viidesti.

18) LEMMINKÄINEN OYJ:N VUODEN 2008 TULOS EI SAAVUTTANE VIIME VUODEN TASOA (R_neg11_lemminkainen_2008)

Esimerkki 18 on tiedotteen otsikko ja aineistossa varsin epätyypillinen paitsi moduksensa myös kieltomuotonsa vuoksi. Muissa tiedotteissa otsikko on indikatiivissa ja mahdollinen

modaalinen aines jokin luvun 4.2. verbeistä. Valtaosassa (31/40) modaalista verbi-ilmausta ei ole lainkaan, ja otsikko toteaa tiedotteen keskeisen sisällön ilman varaumia. Esimerkkiä tarkastelemalla voidaan todeta, että episteemiseltä modaalisuudeltaan se on lähellä vaikkapa *arvioida*-verbin avulla muodostettua agnaattilauseetta: *Lemminkäinen arvioi, että tulos ei saavuta viime vuoden tasoa*. Merkittävin ero on, että toisin kuin agnaattilauseessa alkuperäisessä tulosvaroituksen taustalla olevaa prosessia (arviota, ennustetta tms.) ei tuoda samalla tavoin esiin. Tämän vuoksi esimerkkilause on myös evidentialisuudeltaan avoimempi, vaikka lukija kontekstista voikin päätellä, että otsikon väite on peräisin jostain yhtiön suorittamasta arviosta. Aineiston toisessa potentiaalitapauksessa tilanne on selkeämpi, sillä se on sitaatti toimitusjohtajalta: ”*Valuuttakurssien vaikutus liikevaihtoon jäänee vuonna 2016 vähäiseksi*”, kertoo *Nina Kopola* (R_neg17_suominen_2016). Potentiaalinen vähäisyys muodollisessa kirjoitetusta kielestä koostuvassa aineistossa on yllättävää, etenkin kun tekstien keskeinen merkityssisältö on niin lähellä moduksen merkitystä. Syynä tähän lienee, että potentiaalilla avulla ilmaistuna lukijan pitää päätellä mistä esitetty todennäköisyys juontaa. Käytettäessä potentiaalia episteemistä modaalisuutta itsessään ilmaisevan verbin lisäksi (esim. *arvioi, että ei saavuttane*) taas syntyy hankalasti tulkittava lause, jossa lukijalle jää epäselväksi kuinka todennäköiseksi yhtiö mitään luulee. Esimerkin 18 tiedotteen leipätekstissä tulosohjaus kuuluukin: *Yhtiö arvioi nyt, että vuoden 2008 tulos ei saavuta viime vuoden tasoa* (R_neg11_lemminkainen_2008).

Konditionaalien viidestä esiintymästä aineistossa kolme on esimerkissä 19 (kahdesta muusta tapauksesta toinen löytyy esimerkistä 11). Lausekompleksi sisältää konditionaalissa olevien verbien lisäksi muita episteemistä modaalisuutta, ehdollisuutta tai evidentialisuutta sisältäviä aineksia, kuten *perustuen, arvioi, epätodennäköistä ja ennusteet*.

19) Nokian julkisuudessa esittämiin tietoihin perustuen Ixonos arvioi, että mikäli Nokian palveluostojen volyymissä tapahtuisi nopea olennainen negatiivinen muutos vuonna 2011, olisi epätodennäköistä, että yhtiön tilinpäätöstiedotteessaan 10. helmikuuta 2011 esitetyt ennusteet liikevaihdon ja voiton kasvusta toteutuisivat. (R_neg09_ixonos_2011)

Esimerkin 19 konditionaalien muuttaminen indikatiiviin ei näytä muuttavan sen merkityssisältöä ainakaan millään helposti havaittavalla tavalla. Tiivistettynä parafrasina: *Tietoihin perustuen Ixonos arvioi, että mikäli Nokian ostojen volyymissä tapahtuu negatiivinen muutos, on epätodennäköistä, että esitetyt ennusteet toteutuvat*.

Tutkimuksen tavoitteena ei ole esittää kielenhuollollisia ohjeita tai arvioita eikä spekuloida, mitä yksittäisten tiedotteiden kirjoittajat ovat tarkoittaneet, mutta konditionaalien asema esimerkissä on mielenkiintoinen. Ne ilmaisevat ehdollisuutta ja toteutumattomuutta, mutta nämä merkitykset tuodaan esille myös muissa lausekompleksin osissa. Iso suomen kielioppi (VISK §1135) toteaa, että konditionaalien käyttö sekä ehto- (esimerkin *mikäli*-alkuinen lause) että seurauslauseessa (*olisi epätodennäköistä, että---*) ilmaisee suurempaa hypoteettisuutta. Esimerkin 19 tapauksessa näitä kuitenkin edeltää modaalisia elementtejä sisältävä projisoiva kehyslause (ks. luku 4.2.), mikä lienee ainakin osittain syynä tulkinnan hankaluuteen. Modaalisten aineiden suuri määrä koko lausekompleksissa tekee hankalaksi arvioida, kuinka todennäköisenä kirjoittaja pitää sen esittämän asiantilan toteutumista. Erityisesti ehto ilmaisevan adverbiaalikonjunktion *mikäli* ja konditionaalien yhdistelmä on esimerkin kontekstissa vaikea tulkittava.

4.6. Muut modaalisuuden ilmaisun keinot

Edeltävät verbeillä ja verbirakenteilla ilmaistua modaalisuutta käsittelevät luvut 4.2.–4.5. kattavat aineiston tiedotteiden yleisimmät ja merkittävimmät modaalisuuden ilmaisukeinot. Tässä luvussa luon lyhyen katsauksen modaalisuuden ilmaisuun adjektiiveilla, adverbeilla ja substantiiveilla.

Aineiston yleisin modaalinen adjektiivi on *alustava* 12 esiintymällä viidessä tiedotteessa. Niistä kuusi esiintyy samassa tiedotteessa (R_pos19_yit_2018, josta on poimittu esimerkki 1). Perusmerkityksessään *alustava* kuvaa ensisijaisesti valmistavaa, pohjustavaa ja edeltävää asiantilaa (NS, s.v. *alustava*). Aineiston tiedotteissa sitä käytetään pääosin kuitenkin kuvaamaan episteemisiä modaalisia merkityksiä. Tätä tarkastellaan esimerkin 20 avulla.

20) Caverion-konsernin alustava käyttökate ilman uudelleenjärjestelykuluja oli 19,5 milj. euroa ja raportoitu käyttökate 13,8 milj. euroa heinä–syyskuussa 2016. (R_neg04_caverion_2016)

Alustava-adjektiivin modaalisuutta voidaan tarkastella korvaamalla se selkeästi episteemistä modaalisuutta ilmaisevalla adjektiivilla *todennäköinen*. Tällaisen vertailun perusteella *alustava* näyttää ilmaisevan vahvuudeltaan melko suurta episteemistä modaalisuutta, mitä tukevat sitä seuraavat numerot. Merkillepantavaa on, että yhtä lukuun

ottamatta kaikkiin *alustava*-adjektiivin yksikkömuotoihin liittyi numeraalimääre. Toisaalta se sisältää aineiston tiedotteiden kontekstissakin aspektuaalisen elementin, jonka avulla kirjoittaja viestii asiantilan (esimerkissä 20 käyttökateen) olevan toistaiseksi avoin ja varmistuvan vasta myöhemmin. Julkilausumattomana oletuksena voi pitää, että lopullinen käyttökate on melko lähellä esitettyä. Rajatumpi varmuuden aste ja yksiselitteisesti episteeminen modaalisuus lienevät syitä *alustava*-adjektiivin yleisyyteen verrattuna esimerkiksi aineiston toiseksi yleisimpään modaaliseen adjektiiviin *mahdollinen* (kolme esiintymää, pl. esimerkin 12 *voi olla mahdollista*).

Modaalisiksi joissain konteksteissa tulkittavia adverbeja on aineistossa 39. Yleisin on *selvästi* (16 esiintymää). Muita suhteellisen yleisiä tapauksia ovat *huomattavasti* (5 esiintymää) ja *merkittävästi* (6 esiintymää). Luvussa 4.1. mainittu *noin*-adverbi ei ole luvuissa mukana. Aineiston adverbeja tarkasteltaessa käy nopeasti ilmi, että niiden modaalisuus on useimmissa tapauksissa vähintäänkin tulkinnanvaraista. Tätä havainnollistavat esimerkit 21 ja 22, joita analysoimalla voidaan havaita, että niissä ilmaistaan pikemminkin likimäärää tai voimakkuutta, ei niinkään varmuuden astetta tai todennäköisyyttä.

21) Kolmannen vuosineljänneksen tulos on selvästi tappiollinen ja Evia Oyj:n hallitus arvioi koko vuoden 2007 kertaeristä puhdistetun operatiivisen tuloksen jäävän tappiolliseksi. (R_neg07_evia_2007)

22) Uudet alukset tulevat liikennöimään pohjoisella Itämerellä tehostaen kuljetusketjua ja vähentävät merkittävästi toiminnan ympäristörasitusta. (R_pos04_aspo_2016)

Esimerkkejä mukaillen voidaan muodostaa agnaattilauseet, joissa *selvästi* ja *merkittävästi* on korvattu episteemistä modaalisuutta ilmaisevalla adverbilla: *Tulos on todennäköisesti tappiollinen.* ja *Uudet alukset vähentävät todennäköisesti toiminnan ympäristörasitusta.* Molemmissa lauseen merkitys muuttuu selvästi. Miltei kaikissa tapauksissa *selvästi*, *huomattavasti* tai *merkittävästi* voidaan myös korvata kvanttoriadverbilla (esim. *paljon*, *hieman*) muuttamatta lauseen modaalista vahvuutta. Esimerkissä 21 myöskään konteksti ei tue modaalista tulkintaa, sillä lauseen teemana oleva *kolmannen vuosineljänneksen tulos* on jo tiedossa.

Kun likimääräisyyttä ilmaisevat adverbit jätetään tarkastelun ulkopuolelle, supistuu aineiston modaalisten adverbien joukko kolmeen: *mahdollisesti* (yksi esiintymä), *todennäköisesti* (1), *odotetusti* (2). Näiden harvinaisuutta, ja yleisimmän episteemistä modaalisuutta ilmaisevan adverbien *ehkä* poissaoloa, voi pitää yllättävänä.

Substantiiveja ei yleensä käsitellä modaalisina aineksina. Tarkastellessaan tarkentavia *että-* ja *kuin-*lauseita Shore (2020: 507, 508) kuitenkin mainitsee modaaliset substantiivit ja toteaa epäilyä ilmaisevien substantiivien, kuten *epävarmuus* ja *epäily*, sopivan sellaisiksi.

23) Rahoitusmarkkinoiden epävarmuus on edelleen suurin riskitekijä.
(R_pos02_aktia_2010)

Aineiston tiedotteissa substantiivi *epävarmuus* esiintyy kolmesti. Toinen merkitykseltään läheinen modaalista merkitystä ilmaiseva substantiivi aineistossa on *riski*. Sen kolmesta esiintymästä kaksi on yhdyssanan osana (*riskitekijä* ja *markkinariski*). Nykysuomen sanakirja määrittelee riskin tappionuhaksi tai -vaaraksi, laajemmin epäonnistumisen uhaksi tai vaaraksi (NS s.v. *riski*). Molempien substantiivien modaalisuus vaikuttaa selvältä. Esimerkin 23 lauseessa kummankaan korvaaminen muulla kuin toisella modaalisella ilmauksella johtaa merkityksen muutokseen. *Epävarmuuden* ja *riskin* merkityksen läheisyyden esimerkin kontekstissa voi todeta vaihtamalla ne keskenään: *Rahoitusmarkkinoiden kohonnut/kasvanut riski on edelleen suurin epävarmuustekijä*.

Viimeiseksi tarkastellaan substantiivia *arvio*, joka esiintyy aineistossa 15 kertaa. Esimerkin 24 analyysi havainnollistaa modaalisuuden käsitteen rajaukseen liittyvää problematiikkaa. Vaikka fokuksessa on yksittäinen substantiivi, on tarkastelu ulotettava edeltävään virkkeeseen.

24) YIT Oyj arvioi, että vuonna 2008 yhtiön liikevaihto kasvaa, mutta tulos ennen veroja laskee viimevuotisesta. Arvio tuloskehityksestä on heikentynyt, koska asuntokysyntä Suomessa ja rakentamisen määrä Baltian maissa on vähentynyt edelleen.
(R_neg21_yit_2008)

Esimerkin jälkimmäisen lausekompleksin modaalinen status on hankala. Kirjaimellisesti luettuna se selvästikään ei sano mitään minkään asiantilan toteutumismahdollisuuksista tai suotavuudesta. Funktionaalisen teorian kannalta sen toteaminen ei-modaaliseksi tuntuu kuitenkin epätydyttävältä. Kirjoittaja nähdäkseni selvästi välittää lukijalle, että jokin asiantila on epävarma. Jos modaalisuus käsitetään pohjimmiltaan semanttisena ilmiönä, täytyy esimerkin episteemisen modaalisuuden olla jollain tavalla läsnä lausekompleksissa. Perfektin käyttö ilmaisee päättymätöntä ja mahdollisesti tulevaisuudessa muuttuvaa tilannetta. Tämä itsessään tuo tulkintaan modaalisen elementin. Keskeisin tekijä episteemisen modaalisuuden tulkinnan syntymisessä on kuitenkin hallitsevan lauseen subjektina käytetty substantiivi *arvio*. Tähän on syynä sekä

substantiivin oma merkitys että sitä edeltävä virke. Esimerkin 24 jälkimmäisen virkkeen teemapaikalla aloittava *arvio*-substantiivi viittaa ensimmäisen virkkeen *että*-lauseella ilmaistuun reemaan, joka on *arvioida*-verbin sisältämän projisoivan kehyslauseen vaikutuksesta episteemiseltä vahvuudeltaan epävarma. Näin kirjoittaja kuljettaa modaalisella ilmauksella esitettyä asennetta tekstissä ja välttää toisteisuuden, joka seuraisi peräkkäisten virkkeiden aloittamisesta samalla *arvioida*-verbillä: *Yhtiö arvioi tuloskehityksen heikkenevän, koska---*. Ilman *arvio*-substantiivia tai muuta epävarmuuden ilmausta esimerkin lauseet olisivat ristiriidassa keskenään.

Kokonaisuutena tarkastellen muiden kuin verbien käyttö modaalisten merkitysten ilmaisuun on aineistossa harvinaista. Poikkeuksen muodostavat *alustava*-adjektiivi ja *arvio*-substantiivi. Kumpaakaan ei voi pitää yksinomaan modaalista merkitystä ilmaisevana. *Alustava*-adjektiivissa on mukana aspektuaalinen elementti ja *arvio*-substantiivin tulkinta modaaliseksi riippuu laajemmasta tekstiyhteydestä.

5. Yhteenveto ja pohdintaa

Pro gradu -tutkielmassani olen tarkastellut modaalisten merkitysten ilmaisua suomalaisten pörssiyritysten tulosvaroitustiedotteissa. Tutkimukseni tavoitteena on ollut luoda katsaus siihen, minkälaisia modaalisia merkityksiä niissä ilmaistaan ja millä kielellisillä keinoilla tämä viestinnällinen funktio on toteutettu. Työni teoreettisena viitekehyksenä ovat toimineet systemis-funktionaalinen kieliteoria ja fennistinen modaalisuuden tutkimus. Näiden avulla olen koostanut kuvan tulosvaroitustiedotteiden modaalisuuden ilmauksista ja pyrkinyt selittämään niiden esiintyvyyttä tai harvinaisuutta aineistossa.

Modaalisuuden lajien osalta muodostunut kuva on selkeä (ks. taulukko 1). Ylivoimaisesti suurin osa (94 %) aineiston 226 modaalisesta ilmauksesta edustaa episteemistä modaalisuutta. Tämä on tiedotteiden perusluonne huomioiden odotuksenmukaista. Niissähän esitetään näkemys yhtiön tulevasta taloudellisesta tilasta. Dynaamisen modaalisuuden esiintymien vähäisyyttä (4 %) voi pitää yllättävänä. Funktionaalisen selityksenä tälle lienee, että sekä tiedotteiden kirjoittajat että lukijat ovat kiinnostuneempia siitä, mitä yhtiö ennustaa tapahtuvan kuin siitä mikä olisi mahdollista. Deonttinen modaalisuus on tiedotteissa erittäin harvinaista (1 %). Toisella otannalla siitä ei välttämättä olisi ainuttakaan tapausta koko aineistossa. Tämäkin on odotuksenmukaista, kysehän ei ole toimintaohjeista tai -ehdotuksista.

Tulosvaroitustiedotteiden keskeisin kielellinen keino modaalisten merkitysten ilmaisussa on projisoivan kehyslauseen ja referatiivirakente- tai *että*-lauseobjektin yhdistelmä, joita tarkasteltiin luvussa 4.2. Näiden kehyslauseiden ytimenä on mentaalinen episteemistä modaalisuutta ilmaiseva verbi. Yleisin näistä verbeistä on *arvioida* (84), mutta myös *odottaa* (28) ja *ennakoida* (11) ovat melko frekventtejä. Ne tarjoavat keinon yhdistää episteeminen modaalinen merkitys ja tämän modaalisen proposition lähde. Ts. niillä voidaan ilmaista, että projisoitu asiantila ei ole varma ja että tähän näkemykseen on päädytty verbin kuvaaman prosessin tuloksena. Episteemisen asenteen ilmaisevien projisoivan verbin ja projisoidun objektin yhdistelmien yleisyys lienee myös merkittävä syy muiden episteemisen modaalisuuden ilmaisujen harvinaisuuteen. Kehyslauseen projisoiva verbi asettaa koko lausekompleksin episteemisen vahvuuden, jolloin muiden modaalisten ilmausten käyttö saattaisi aiheuttaa sekaannusta. Yhdistetyt modaaliset ilmaukset (esim. *saattaa olla mahdollista*) olivatkin aineistossa erittäin harvinaisia.

Tulevaan suuntautuneet ilmaukset sisältävät aina episteemisen modaalisen elementin. Suomessa tulevasta ajasta puhuttaessa käytetään yleisimmin preesensin indikatiivia, jolloin futuurinen orientaatio on ilmaistava muilla keinoin (esim. ajanmääreillä) tai tulkittava kontekstista. Luvussa 4.3 keskityin eksplisiittisesti tulevaan viittaaviin ilmauksiin, joista yleisin oli *tulla tekemään* -rakenne (14 esiintymää). Valtaosa sen käytöstä selittyy tarpeella välttää moniselitteisyyttä tulevaan viitatessa (esimerkkien 8 ja 9 kaltaiset tapaukset). Aineistossa on kuitenkin myös tapauksia, joissa *tulla tekemään* -tyyppistä rakennetta käytetään konsessiivisuuden tai komissiivisuuden ilmaisemiseen. Näiden tyypillisyydestä tulosvaroituksissa ei vähäisten esiintymien vuoksi voi kuitenkaan tehdä johtopäätöksiä. Konsessiivisuuden näkökulmasta erityisen mielenkiintoisia olivat aineiston *pyrkii tekemään* -rakenteet. Niidenkin osalta johtopäätösten teko on harvojen esiintymien vuoksi hankalaa.

Yleiskäyttöisten modaaliverbien ja modusten osalta aineiston analyysi keskittyi niiden harvalukuisuuden syiden analysointiin (ks. luku 4.4). Erityisesti modaaliverbejä pidetään suomessa prototyyppeinä modaalisten merkitysten ilmaisijoina, mutta aineiston tiedotteissa ne osoittautuivat harvinaisiksi verrattuna *arvioida* -tyyppisiin verbeihin. Aineiston esimerkkien analyysin pohjalta esitän syyksi tälle niiden modaalista monimerkityksisyyttä (esim. *voida*-verbi saattaa ilmaista kontekstista riippuen episteemistä, dynaamista tai deontista modaalisuutta) ja modaalisen vahvuuden avoimuutta. Tulosvaroituksia kokonaisuutena tarkasteltaessa kirjoittajien tavoitteena vaikuttaa olevan episteeminen vahvuus, joka sijoittuu asteikon varmempaan päähän. Yleiskäyttöiset modaaliverbit ja potentiaali tai konditionaali eivät sellaisenaan sovi tämän ilmaisuun. Kun tähän lisätään päällekkäisiin modaalisiin ilmauksiin liittyvät tulkinnalliset hankaluudet, on yleiskäyttöisten modaaliverbien ja potentiaalın sekä konditionaalın harvinaisuus aineistossa vähemmän yllättävää.

Modaalisten merkitysten ilmaisu muilla kuin verbeillä muodostaa aineistossa melko sekakoosteisen ja hankalasti analysoitavan joukon. Tyypillisimmät modaaliset adjektiivit ja adverbit (esim. adverbi *todennäköisesti* ja adjektiivi *mahdollinen*) ovat harvalukuisia, mikäli useuden ja likimääräisyyden ilmauksia ei lueta modaaliseksi. Numeraalimääreisen *alustava*-adjektiivin yleisyys (12 esiintymää) aineistossa on merkillepantavaa. Substantiivien osalta tilanne on samankaltainen. Mikäli *arvio*-tyyppiset substantiivit luetaan modaaliseksi, on niitä melko runsaasti. Tämä ei kuitenkaan ole nähdäkseni

aineiston analyysin pohjalta kiistatonta. Niitä voidaan käyttää modaalisten merkitysten ilmaisuun, mutta tällöin on kyse pikemminkin viittaamisesta aikaisempaan modaaliseen ainekseen.

Kokonaisuutena tarkastellen tulosvaroitustiedotteiden keskeisin interpersoonaisen merkitysten ilmaisukeino oli projisoivien mentaalisten verbien käyttö. Niiden avulla kirjoittajat ilmaisivat episteemistä modaalista asennetta ja osoittivat lukijoille ko. asenteen lähteen. Tutkimusasetelmani puitteissa ei ollut mahdollista sanoa varmasti, onko projisoivien kehyslauseiden yleisyys ainoa syy muunlaisten modaalisten ilmausten harvalukuisuuteen. Niiden yleisyyden tarkastelu muissa tulevaan orientoituneissa tekstilajeissa (esim. muut ennusteet) saattaisi vastata kysymykseen, onko kyseessä ainoastaan tulosvaroitusten tai talousviestinnän konventio vai laajempi ilmiö. Tutkimuksen kohteena olleissa tiedotteissa niitä voi luonnehtia tekstilajilleen tyypilliseksi piirteeksi.

Lähteet

Aineslähteet:

Nasdaq OMX tiedotepalvelu, [Viitattu 13.3.2018] Saatavissa: <https://csf.omxgroup.com/cns-web/oam/Search.action>

Muut lähteet:

Finanssivalvonta 2016: *Määräyksiä ja ohjeita tiedonantovelvollisuudesta*. [Verkkajulkaisu.] Finanssivalvonta. [Viitattu 13.12.2021.] Saatavissa: https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/saantely/maarayskokoelma/2016/06_2016/2016_06.m2.pdf

Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä ja Mikko Lounela. Gaudeamus, Helsinki.

Halliday, M. A. K. 1985: *An Introduction to Functional Grammar*. Edward Arnold, London.

Halliday, M. A. K. 1989: Part A. Teoksessa: *Language, context, and text, aspects of language in a social-semiotic perspective*, s. 3–49. Toim. Halliday, M. A. K. & Ruqaiya Hasan. 2. painos Oxford University Press, Oxford.

Halliday, M. A. K. 2004: *An Introduction to Functional Grammar*. 3. painos uudistettu yhdessä M. I. M. Matthiessenin kanssa. Arnold, London

Halttunen, Annika 2012: *Toimitusjohtajan katsaus: kielellisten piirteiden ja tekstin rakenteen tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomen kielen laitos, Turku.

Heikkinen, Vesa 2002: Virkakieli lumoo ja pelottaa. Teoksessa: *Virkapukuinen kieli*.

Heikkinen, Vesa 2012a: Teksti. *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. s. 59–66.

Heikkinen, Vesa 2012b: Diskurssi. *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. s. 94–99.

Heikkinen, Vesa – Voutilainen, Eero 2012: Johdanto. *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. s. 17–47.

Herjanto, Matilda 2014: *Strategiset roolit yritysten viestinnässä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomen kielen laitos, Turku.

Juholin, Elisa 2013: *Communicare! Kasva viestinnän ammattilaiseksi*. MIF Management Institute of Finland, Helsinki.

Juvonen, Riitta 2010: Evaluoiva *että*-yhdyslause ja retoriset rakenteet suomenkielisessä ylioppilasaineessa. *Virittäjä* 114: 1, s. 39–70 [Verkkolehti.] Kotikielen Seura, Helsinki. [Viitattu 26.11.2021.] Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/4311/4025>

Kangasniemi, Heikki 1992: *Modal Expressions in Finnish*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Karjalainen, Louna 2014: *Pörssitiedote tekstinä. Yhteistoimintaneuvotteluista kertovien pörssitiedotteiden kielen piirteet ja tekstin rakenne*. Pro gradu – tutkielma. Turun yliopiston suomen kielen laitos, Turku.

Kuronen, Marja-Liisa 2004: *Vakuutusehtotekstin uudistamisprosessi: matkalla alamaisestä asiakkaaksi*. Väitöskirja, Helsingin kauppakorkeakoulu.

Lindholm, Essi 2012: *Henkilöstö vuonna 2010: henkilöstöraporttien ideationaaliset maailmat ja interpersoonaiset roolit*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomen kielen laitos, Turku.

NES = Häkkinen, Kaisa 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. WS Bookwell, Juva.

NS = *Nykysuomen sanakirja I-IV*. Kolmas painos. WSOY, Porvoo-Helsinki 1970 [1951–1961].

Pätäri, Juulia 2019: *Interpersoonainen metadiskurssi edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomen kielen laitos, Turku.

Shore, Susanna 1992: *Aspects of a Systemic-Functional Grammar of Finnish*. Väitöskirja, Macquarie university.

Shore, Susanna 2012a: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalissa teoriassa. Teoksessa: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*, s.131–157.

Shore, Susanna 2012b: Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. Teoksessa: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*, s.158–185.

Shore, Susanna 2020: *Lauseita ja vesinokkaeläimiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Shore, Susanna & Mäntynen, Anne 2006: Johdanto. Teoksessa: *Genre – tekstilaji*, s. 9–41. Toim. Anne Mäntynen & Susanna Shore & Anna Solin. Tietolipas 213. SKS, Helsinki.

Swales, John 1990: *Genre analysis. English on academic and research settings*. Cambridge University Press, Cambridge.

Virkapukuinen kieli. Toim. Vesa Heikkinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Virtanen, Marjatta 2010: *Sijoittajasuhteet johdon vastuuna*. WSOYpro, Helsinki.

VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. [Verkkajulkaisu.] SKS, Helsinki. [Viitattu 1.10.2021.] Saatavissa: <http://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>.